

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Andreas Bull

Oekonomische Lanker.

1786

338 (489) Bm.

1786.

~~I glasskabet.~~

222 (422) 500

Oekonomiske Tanker

om

Fabrikvæsenet

og

raae Produkters Forarbeidelse i Landet.

Af

Andreas Bult,

Kongel. Majestets Cancellieraad.

Is demum, vivere atque anima frui videtur, qui alicui intentus negotio, aut artis bonæ, aut præclari facinoris famam quærit. SALUST.

Kiøbenhavn, 1786.

Trykt paa Gyldeendals Forlag,
hos E. W. Thiele.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Botanische Zeitung

von

Georg Engelmann

in

der Provinz Brandenburg

in Berlin

ist

Verlag von

Georg Engelmann

Indhold.

Indledning = " " " " " " Side 1.

1. Kapitel.

Om Folkemængden = " " " " " " S. 10.

2. Kapitel.

Om Dannemarks raare Produkter = S. 21.

3. Kapitel.

Om Fabrikvæsenet i Danmark = S. 35.

4. Kapitel.

Om Norges raare Produkter = " " S. 52.

5. Kapitel.

Om nye Fabrikers og Manufakturers

Anlæg i Norge = " " " " " " S. 76.

6. Ka-

6. Kapitel.

Om Indskrænkning for fremmede Vares
Indførsel, saadanne, som kunne for-
arbejdes i Landet = = = = = S. 85.

7. Kapitel.

Om Compagniers, Bankers og Oplags-
huusenes Anlæg paa bequemme Steder,
til Affættningens Lettelse og Hande-
lens Optrædelse = = = = = S. 90.

Indled-

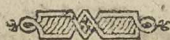

Indledning.

Lyst til Forandring synes at være nedlagt i den menneskelige Natur, og nær forbunden med den Mennesket egne Attraae til at forbedre sig og sine Kaar. Diet blandes, Smagen søves, Øret kiedes, Luften æller og Følelsen slappes ved ideligen at røres af det selvsamme.

Menneskets Glæde bestaaer fornemmelig i Beaterskapheders Opfyldelse. Kiedsommelighed f. laer denne i Hælene, og kun nye Ønsker, nye Begierligheder, Haab om og Nydelsen af det ei før fælte, kunne, ved at udsprede den Kiedsommelighed, det Forrige og Sædvanlige efterlod, gjøre Livet behageligt.

Af denne Lyst til Forandring udspirer Yppiahed, saasnart Overflødighed af Mennesker og Ting, frembragte ved deres Flid, tillader Yppiaheden, Overflødheds Datter, at fremkomme. Yppiahed, Overdaarighed og Pragt sees og lidt efter lidt at have undergivet sig den heele Verden; at have faaet Hoved paa at beherske Smagen, især i Europa, som den meest dyrkede Deel af Verden, ved idelige Forandringer af Moder;

at have gjort Farvelighed, Sparsommelighed og Nøisomhed landfægtige, saa at de nu næsten forgieves søges uden ved Polerne, hvor Seiladsen er spærret ved en evig Eis, eller hos de Vilde under Linien, hvis Fornødenheder ere faa, eller hos Folkeslag, som endnu ere uden Kultur.

Naar et Folk ikke selv frembringer dets Yppigheds Vare, maae det, naar det vil tilfredsstille sine Lyster og Begierligheder, ved Handel Paffe sig samme, og tilbytte sig Overflødigheder mod Nødvendigheds Vare. Landet taber derved sin Mark, og de fleste Statsknydne have anseet Lurus for en tærende Sygdom, der udarmet Landet. Den har og Indsindelse paa Søderne, og paa enhver Enkelt Formue i Staten, da den Rige formæget derved kan udmærke sig fra den Fattige, hvilken paa sin Velfærds Beløstning trækker efter at ligne hin, og uanselig lader Pragt og Yppighed sig indskrænke allene til den Rige, i hvilket Tilfælde den vilde tiene til at adsprede de opdyngede Skatte, udbrede Velstand og Omleeb af Formue til de lavere Stænder, og forskaffe Arbejderne Fortieneste. Fra denne Synspunkt er Lurus bleven kaldet Blodets Varme i Statens Legeme, Grundvolden for Arbeidsomhed, og har fundet Forsvarere. Den fortiente og at forsvares, naar den, mod det Erfarenhed viser, kunde indskrænkes til den rigere Deel af Nationen, og hindres fra at smitte Mængden.

Historien viser, at Lurus har stæget ved Folkenes Kultur og ved Handelens Udbredelse. Den Statskunst, som i gamle Dage blev aagt for den bedste, gik især ud paa Farvelighed og Tapperhed, de Gamle ansaae sig derved sikre og rige nok; thi Frihed og fornødent Ophold var alt, hvad

hvad de søgte, og deres Lust til at glimre og udmærke sig, havde lanat andet Formaal, end de seener Aldres. Rom i sin Vægt, Grækerne til en Tid, Spartanerne, Cencherne, og vore egne Forsædte, tiene herpaa til Begviis. Men jo ældre, jo meere gierrige, avindshag og hyppige ere Folkene blevene. I fordum Tid søgte de ved Tapperhed at beherske og svække andre; nu derimod søger man ved List i Handelen at tiltrække sig andres Rigdomme. Ved Handelen har Hyppigheden og Lust til Overfledigheder fornemmelig taget til. Araberne og Venetianerne bekvandt den først i Middelalderen. Søderne, der opfandt Ræder for at redde deres Formue fra Forsølgelser, have givet den Liv. Den er kommen sidst her til Norden, som imidlertid dybest har maattet tilkøbe sig Hyppigheds Vare.

Uden Tvivl vil Hyppigheden kun kunne stige til et vist Maal, og i sig selv finde Grændser. Men den har dette tilfældes med Enghomme, hvis Grændse oftest er Døden, og altid Afmagt. Da den vel ikke ganske efter de nærværende Vaner og Fordomme, som Dyrdagelsen forplanter, kan affkaffes, bør den dog ledes og standses. Men da den staaer i nærmeste Forbindelse med Handel og Hering, udfordrer dette megen Varsomhed, og det bedste Middel er vel at forarbejde vore egne raare Produkter i Landet til den mueligste Juldkommenhed, for at giøre Hyppigheden mindst skadelig. En overdreven Hyppighed vil alletider blive en tærende Enghom for Verden i Almindelighed, og for enhver Stat i Særdeleshed; men at hemme den aldeles, vil være umueligt. Forbydes end Hyppigheds Vares Indførsel, og Forbud mod deres Brug ikke overholdes, og ved de Riges og

Mægtiges Exempel ikke styrkes, vil Enighandelen aabne
 Veie nok for deres Indførsel, og bedrage al Opsigt.
 Foruden at Uppighed drager den arbejdende Deel bort
 fra Agerbruget, og formindsker Folkemængden, med-
 bringer den ofte mange Laster og Unoder; thi ved dens
 Emigrerie og forfalte Vresbeviisninger bliver den af
 med sit Kram allevegne, saa at Dyden selv, som den
 første Aarsag og fornemste Driveskræ til ædle og gode
 Handlinger, bliver udpyntet med saa herlig en Draagt,
 at den af Undseelse neppe tør være sig bekiendt. Vore
 Forsædre levede meere sparsomme og vare lykkeligere med
 den Tiendeel af hvad vi nu behøve til Underholdning.
 Men for et nogenledes dyrket Land i vor Tid vil uden
 Tvivl en overdreven Farvelighed findes skadelig, thi der-
 ved maatte nødvendig Handelen lide Skade, og mange
 Fabriker og Manufacturer nedlægges. Lader os kun
 forsøge at klæde og føde os paa samme Maade, som Fæ-
 drene i fornuftig Tid; de havde en Hielm paa Hovedet,
 et Pantfer paa Brystet, Dyreskind til Klæder, Strøm-
 per af Badsel, Skoe eller Saaller af raage Huuder;
 derved vilde Hattemagere, Skradere, Strømpevævere
 og Skoemagere miste deres Næring. De spiste raat,
 reget og slegt Kød, Flesk, Fisk, Brød, Ost og Bred;
 deres Drik var Æl og Mied, de spiste paa Tin og drak
 af Træ- eller Metal-Skaaler, de dræbte Folk hverken
 med sort, hvidt eller gult Pulver, men allene med
 Spyd, Bue og Sværd: om det nu var mueligt at leve
 paa samme Maade, som useilbar maatte skee ved Ops-
 dragelsen og Banen, saa vilde vor Handel paa China
 og begge Indierne ophøre, ligesaa paa Levanten og de
 fleeste Steder i Europa, da vi kunde finde Føde og Klæ-
 der nok i Landet.

Verden

Verden er nu bleven meere opløst, og i visse Maader meere skæbelig og søfter, saa at en saadan Overgang eller Forvandling neppe vil finde Sted. Ingen skal kunne sætte i Tvivl, at baade Nytte og Læghed bør have sine Grændser, og Forskiellen imellem det Nyttige, det Skadelige, det Fornøielige, det Nødvendige og Bequemme maae ingenlunde undgaae Statsmandens Opmærksomhed. Den store Mecker siger derfor, at Nytte er vilkaarlig, og al vilkaarlig Skat maae med Forsømmelse paalegges, da man ligesaavel maae see paa Ligevægten og Crediten i Handelen, som paa Forbrugelsen, eller rettere Misbrugelsen af fremmede Vare. Endelig kan man ikke sige, at jo mange gode Indretninger og nye Fabriker ere blevene enten qualte i deres Fødsel eller nedlagte siden, formedelsst de mange Vaand og Hindringer, der have været i Veien, og den Fond, som udfordres til Forskud ved ethvert nyt Værk, ville private Folkes Kræfter neppe kunne bestræbe, uden særdeles Frihed i Handel og Wandel, hvis rette Formaal fortæller herved en noiere Bestemmelse.

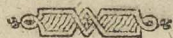
Saa længe vi ere Mennesker, synes det umuligt, at kunne anbringe en uindskrænket Frihed uden at fornærme Ederne. De, som leve under en despotisk Regjering, har en billig Klage over Frihedens Tab. De derimod, som have den, i det mindste den indbildte, Klage over Lovgiverne og Administrationen, for ethvert mislinget Forsøg, eller Uheld, som kan tilstøde Landet. England og en Deel Republikker kan give herpaa Exempel. Upaatvivselig vil en forholdsmæssig Frihed befordre et Lands Opkomst, forskaffe meere Rørelse og Munterhed i Handelen, og cindreie det store Hiul i Fabrikerne;

den Engellske Hume i hans *Essais and Treat. of sev. subj.* siger, "at Friheds Vare synes størst ved dens „ulovlige Brug." Friheden er, som Livet, et høieste Gode, dog maae den i et borgerlig Selskab indskrænkes ved retfærdige Love, som sætte Grændser for Herrenes Magt og Tienernes Underkastelse, og da er Mennesket frit under Love. Den rette Frihed bliver da vel, en Zone efter eget Forbeholdende under visse Love at befordre sin Lykkelighe, saa meget som mueligt. Alle Zoner ligge slappe uden Gierkraft, hvor ingen Frihed er; men hvor den overdrives, virker den det modsatte. Den meest uafhængige Stat i Verden maae jo have Love, og disse Love vil neppe tillade Underaatterne at tilkiebe sig saadane fremmede Vare, som ligesaa gode kunne fabrikeres i Landet, eller endnu det, som er verre, at udskeibe sine raae Produkter, for en hastig Fordeels Skyld, og siden indføre dem forarbejdede tilbage, hvor ved Pengene maae gaae ud af Landet og Vindskibeligheden undertrykkes. Ligesom det er enhver Regierings Pligt, at afværge Banffeligheden, som hindre Indbyggernes i deres Næringsveie, saa er det ogsaa Indbyggernes Skyldighed, at have Statens Vel til Diemeed, og søge ved Vindskibelighed at berige baade den og sig selv, for i paakommende Tilfælde at kunne forsvare sig, om ei direkte med Penge, saa dog med Credit og Vare, hvorefter det Manglende kan bekommes. Enhver Nations aarlige Arbeide bliver egentlig den oprindelige Fond, der skaffer den alle de Livets Nødvendigheder og Bequemmeligheder, den behøver. Forfatteren til *Udsejelse om National-velstands Natur og Aarsag* siger, "at Arbeidets Frembringelse, eller det, der kjøbes for, maae have „et vist Forhold med deres Antal, som forbruge samme,

„ og

„ og dette Forhold maae hos enhver Nation indrettes ef-
 „ ter tvende forskjellige Omstændigheder: først efter den
 „ Indsigt, Behændighed og Skienksomhed, hvormed Ar-
 „ beidet hos dem drives, og for det andet efter Forhol-
 „ det imellem deres Antal, som bruges, og deres, som
 „ ikke bruges til nyttigt Arbeide. Hvordan Jordarten,
 „ Klimatet og Landstrækningen end er beskaffen, saa maae
 „ Overflod eller Mangel paa det aarlige Forraad i et
 „ Land heroe paa disse tvende Omstændigheder. “ Si-
 den Europa havde faaet en meere indstrakt Handel, baade
 i de andre Verdens Parter, og imellem sig selv indbyr-
 des, synes Statskonsten meere at have opmuntret og
 yndet nye Opfindelser af Kunster, Manufaktur og Han-
 del, Stædernes Vindskibelighed, end Agerdyrkning og
 Landets Forbedring. Begge Deele synes efter Erfaren-
 hed at fortjene Regjeringens Omsorg og Opmærksomhed.
 De første synes ved Arbeidets Deeling at befordre Vind-
 skibeligheden og Folkemængden, det andet, som en un-
 derholdende Kilde til de øvrige; hvorfor man efter Tins-
 genes naturlige Løb kan med Grund anbringe den største
 Deel af hvert vorende Selskabs Kapital først og fornem-
 melig paa Agerdyrkning, dernæst paa Fabrikker og Ma-
 nufakturer, og tilsidst paa fremmed Handel. Alle disse
 Næringsveje synes useilbar saaledes at være sammenknyt-
 tede, at man ved at efterlade Omsorgen for en af De-
 le, vil finde Modstand i at bringe de andre til nogen
 Fuldkommenhed; overalt synes et Lands virkelige Vel-
 stand eller fattigdom at heroe paa disse Deeles Overflø-
 dighed eller Mangel. Ideen om en lykkelig Stat bli-
 ver vanskelig at bestemme, naar man ikke vil tage disse
 tre Hovedgjenstande til Viemod; en almindelig Politik,
 ligesom en almindelig Lov for Yppighed, synes desuden

hverken muelig eller nyttig; thi enhver Stats Situation, dens Forhold til andre Stater, er saa uendelig forskiellig, og dens indvortes Velstand underkaster saa mange Forandringer, at almindelige Grundsaetninger ville maaſtee blive uanvendelige. Professor Büsch i hans Encyclopedie siger derfor, " at det er Statsmandens fornemste Syſler, at opmuntre Jorddyrkningen, understøtte Fabrikkerne, og fremſende Kiebsmanden i ſine Handelsbevægelſer til Statens Fordeel. Han ſkal nøiagtig kende Privat-Induſtrien, dens Opfindelſeſevner og Kilder, og ikke frænke dens Rettigheder; han maae overſee Landmandens og Arbejderens ringere Forretninger i Forbindelſe med Kiebsmandens ſtørre Syſler. Han maae ſee ligesaa meget paa Sælgeren ſom paa Kieberen, og vide det rette Forhold til begge Fordeel. "

At berøre Statspolitiken er ei min Henſigt, men for ſaavidt den har Indflydſelſe paa et Lands raae Produkter og Fabrikvæſenet, har jeg allene nævnet den. Stats- og Kammeral-Videnskaberne ere i de ſeenere Tider, iſer ved en Sully, Montesquieu, Stewart, Smidt, Neckeſer, udvidede. Mit Forſæt er allene at ſige noget om Produkterne og deres Bearbejdning, men ikke alt; da enhver Deel af de fornemſte Jordprodukter ſynes at fortiene en ſærſkilt Afhandling, og om mueligt paa den fortrinlige Maade, ſom den Svenske Hr. Rinman har afhandlet Jernets Hiſtorie. Min Henſigt har allene været, at bevife den Glæde et Land har af ſine raae Produkters alt for hyppige Udferſel, naar de kunde fabrikeres i Landet, ei allene til indenlands Brug, men og til meere fordeelagtig Udferſel. Skulde mine Tanſker blive anſeete for nyttige og Landet til Fordeel, vil mit Duſke være

være opfyldt; hvis ikke, vil jeg dog haabe at de kunde tiene til en Erindring eller Paamindelse for en meere indsigtsfuld og magtig Mand, der paa en meere bestemt og syndig Maade kunde tale Landets og Folkets Sag for Regenten. Et er at tænke, skrive og ønske, et andet at legge Haand paa, iværksætte og fuldende en nye Indretning; det sidste synes at overstige private Folkets Kræfter, og beforder gjerne deres Udarmelse. Ved denne Leilighed er det, at Regjeringen kunde med Billighed udlaaene til Landets Nytte af Landets Indkomster, om end Udfaldet i Færstningen ei svarede til Ønsket; derved vilde og den Frygt for at ødelegge sig, ei afkrække Folk at anlegge nye Fabrikker. Vor Tidsalder frembringer Projektmagere i Mængde, hvoraf de fleeste ere egennyttige, og andre saa entusiastiske, at de giøre en Elefant af en Myg, og for at have Ord for en nye Indretning, opholde sig ofte med Bagateller, giøre en Hoben Allarm af intet, opføre store Bygninger, og antage mange Berientere, saa at, naar man fornustigviis beregner Omkostningerne, af Kapital og Renter, synes den heele Indretning at være Landet usordealagtig, og omsider maae nedlægges. Enhver fornustig Regjering vil lettelig indsee dette, og derfor med Varsomhed understøtte saadanne nye Indretninger, som kun have et falsk Skin af Nytte, omendskiont de ere blevene afsmalende og forestillede med den meest pralende Beltalenhed.

I. Kapitel.

Om Folkemængden.

Ved Indbyggernes Tilvæxt bliver altid Formue indbraget i Landet, Næringsveiene flere og Pengenes Omleeb større, saalange gode Anstalter gieres til Fabrikers og Manufakturers behørigt Drivt. Naar et Land er nogenledes beqvemt beliggende til Seilads og Handel, kan det vel ikke siges at faae for mange Indbyggere. Holland kan herpaa tiene til Exempel, i hvis Tjeneste Folk af mange Slags Nationer bruges og underholdes.

Land og Folk, ikke Landet alene, bestemmer en Stats Magt og Rigdom; men det maae være saadanne Folk, som finde deres Udkomme i Landet ved Tjeneste og Arbeide. Staten har altid uopfyldte Fornødenheder og Beqvemmeligheder, og Evnen til disses Tilfredsstilling finder den ifkun hos saadanne Undersaatter, der selv have nok og deres rundelige Udkomme. Derhen kunne Statens Embedsmænd og andre Kostgængere ikke vel regnes, da de underholdes ved de andre Undersaatters Arbeide. Jeg troer derfor, at den (soin de peuple) Omsorg for Folket, hvilken Hr. Neckers saa meget tilraader, fornemmelig burde iagttages og komme i Betragtning som en Hovedsag i Regjeringskonsten.

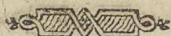
Ved at vedligeholde og forøge Næringsveiene ved Jordbrug, Kunst, Haandværker og Handel, vil altid Staten faae lidt efter lidt det mueligste største Antal

Wiener

Mennesker, der naturligviis vil beholde et vist Forhold til Næringsveienes Mangfoldighed. Det samme Forhold bør og Statens Fornødenheder og den Skatydendes Afgift sættes i, saa at Afgiften paa den letteste og sikreste Maade kan oppebæres, uden at den Skatbare føler noget mærkeligt Tab, i Henseende til sin egen og Families Udkomme, eller at han bliver betaget de Nødsakker, hvormed han skal erhverve baade sit Udkomme og Skatten. Derved ere mange Familier blevene edslagte, og nødte, af Mangel paa Fortieneste, at gribe til Bettelstaven.

Upaatvivlelig vil Verden endnu kunne ernære et langt større Antal Mennesker, naar Lævelighed og Arbeidsomhed blev almindelig indført, og bragt til nogenledes Guldkommenhed, thi det som een Familie lever af hos os, ville maasske tvende og flere leve af paa andre og meer færdige Steder. I Frankrig lever den gemene Mand for det meste af grønne Urter. Potetes, Auerker, Tyrkisk Hvede, og en Sort Korn, de kalder Mil, Lentser, er deres meste Spise; Klimatet kan de takke for denne lette og sunde Føde, hvilken tillige sætter deres Fabriker i den Stand, at de kunne undersælge andre Nationers Vare paa det offentlige Marked.

Det er ikke min Sag, her at tale om Verden i Almindelighed, eller at opløse det Spørgsmaal: om en Stat ei kan faae alt for mange Mennesker? jeg vil kun holde mig til Danmark og Norge, og om mueligt vise, at disse Lande endnu kunne fæde mange flere Mennesker, end de for nærværende Tid have. Formeeringen beroer især paa Menneskenes Kunst og Videnskab, at drage
den

den mueligste største Nytte af det behoebe Land, til Lev-
nedsmidlernes Foregelse. Dannemark, hvis Klimat er
ganske fordeelaagtig for Agerdyrkningen, har giort nogen
Fremgang deri, skient endnu meget under Fuldkom-
menhed.

Folkemængden er derfor steget i en temmelig Grad,
ja paa sine Steder maaffee over Forholdet med Arbej-
det. Dette kan tydelig erfares deraf, at paa Markes-
derne i Jylland søge Mennesker hen for at faste sig boet
i fremmed Tieneste. Hollanderne tage med Begierlig-
hed imod baade Folk og Creature derfra, og vide paa
den fordeelaagteste Maade at anbringe begge til Statens
Fordeel. En stor Mængde Folk gaae og ud hvert Aar
for at søge Tieneste i den Tønderste Mark. Altsaa
synes Klagen over Folkemangel til Fabrikers Udsag at
være mindre grundet, end Folkemængdens over Mangel
paa Fabriker og Manufakturver, eller andre Næringsveie,
hvorved de kunne skaffesatte sig hjemme, og ei have nø-
dig at reise ud af Landet.

Efter Büschings Beregning over Folkemængden i
Staterne seer man, at

Dannemark og Norge udgier af Land

6,275 Kvadrat = Mile, og af
Mennesker 2,500,000

Engeland = 6,600 — — 10,100,000

Holland = 625 — — 2,250,000

Schweiz = 1,000 — — 1,800,000

Frankrig = 10,000 — — 26,831,151

Heraf kan man see, at Størrelsen af et Land ei udgier
Folkemængden, men Bindstibelighed og den Konst at
udbrede

udbrede Næringsveiene, og at sysselsætte Indbyggerne paa en Landet fordeelagtig Maade; thi hvor Fortieneste og Næring er, strømmer Folket til og formeerer sig selv. Naar Folkemængden i et Land overskrider det nødvendige Antal til Jordbruget, og ingen andre Næringsveie findes, maae de overflødige Mennesker nødvendig blive doovne og ørkesløse, hvilke, naar de komme til en vis Alder og af Banen til Arbeide, finde bedre deres Regning ved at betle af de Arbeidende, end ved at arbeide selv. Vore Tugt- og Manufaktur-Huuse synes ei tilstrækkelige at modtage alle disse, ikke heller indrettede til Arbeide for enhver Alder. Dog vil flere saadanne Anlag, tilligemed Opfostringshuuse for fattige Børn og Hospitaller for gamle udarmede Forældre, uden Tvivl være det eeneste og beste Middel herimod.

Lotteriernes Afkastelse vil og ganske vist hjælpe til at formindste saavel Antallet af Tiggere og Ulykkelige, som af ulykkelige Hændelser, der daglia sees i vore offentlige Tidender. Laurent Conti, som bragte Continer og Potterier i Moden i Frankrig, blev i Berstningen berømt for hans findrige Indretning, ligesom enhver der udfinder lumste Skatte og ubekiendte Indkomster; man troede derfor, at Potterier var en Maade at kasse den Kongelige Kasse Indtægter paa, og unægtelig have mange Stater betient sig deraf med Fordeel i visse Tilfælde, for at faae en Fond samlet i en Hast. Men naar man derimod betragter, at det er en lumst Skat, som ødelægger mange og bringer andre i Fortvivlelse, saa synes den meere skadelig end nyttig, allerhelst naar kun Landets egne Undersatter spille deri; thi det bliver kun at tømme mange Punge for at fylde een, og Staten er al-
tid

tid rigere ved at have velhavende og rige Folk, end ved at tiltrække sig alle Pengene fra Indbyggærne, og derved befordre deres Ufuldkommenhed i at ernære sig. I Betragtning heraf kan jeg ei andet, end med Grund bifalde Hr. Neckers Ønske, at saadanne Midler til at skaffe Regjeringen Indkomster, for det menneskelige Kiøns Beste, ei vare blevene bekjendte.

Folkformeerelsen maae naturligviis hos et og det samme Folk være underkastet mange Forandringer, efter som Folkets Love og Sæder forandres. Vi have ei Aarsag at klage over, at lange kostbare Krigs standset de borgerlige Næringsveie, og ødelagt Indbyggernes Antal; ikke heller, at Pest og epidemiske Sygdomme har bortrykket Folket, men maafee meere Menneskenes egne Daarligheder, Dødselighed, Lediaagaa, en overdreven Yppighed, fremmede nye opfundne Retter og Krydderier, samt andre fremmede Galanterier, i hvis Felge gierne nye Sygdomme indsnige sig. Maaget dette troer jeg sikkerlig, at vi have Folk tilovers, naar Agerdyrking, Biergværker, Fiskerier og de nærværende Fabrikker ere forsynede efter den Maade, de nu drives. Disse overflødige Folk kan ansees som Statens tærende Lemmer, saa længe de ei ved deres Tjeneste og Arbeide ere Staten nyttige.

Mennesket er ei allene skabt til Kundskab og Erhvervelse, men det er af Naturen en virksom Slabning, og skabt til Arbeide, hvorfor man har den billigste Aarsag at fordrø meere af et Menneske, end netop at leve og døe, og ingen Tanke kan være sølere for en Dødelig, end at vide med sig selv, at han har været en unyttig Borger i Verden.

Vare

Vare vi allene skabte til Orkesløshed og Mangel; hed, saa kunde vi jo med Fornøielse og stærste Koelighed føre det samme Levnet, som Braminerne i Asien, og Munkene i de Katholske Lande i Europa; dog, denne Levemaade, naar den blev almindelig, vilde snart op-
 here af sig selv, og tvinge, som det hedder, nogen Ko-
 ne til at spinde, thi Føde og Klæder vore ikke allevegne
 til af sig selv. Vi behøve desværre alt for mange Ting
 til at ernære os nogenledes anstandigt efter vort Lands
 Skik og Klimat. Uden Arbeide og Vindskibelighed vil
 Mangel og Fattigdom i ethvert Land indfinde sig, hvor
 Almuen er bleven talrig og overflødig.

Da Mennesker ligesom andre Dyr formeere sig,
 efter som de kan forskaffe sig Levnetsmidler til, saa ere
 Levnetsmidler altid meere eller mindre begierlige, efter-
 som Folkemængden tager til. Arbeidslennen maae ned-
 vendigviis falde og stige efter det Forhold, der er imel-
 lem Levnetsmidlerne og Folkemængden. Heraf sees da,
 at det bliver en Hovedsag for et Land, at forskaffe Le-
 vnetsmidler for billigste Priser, saavel til at underholde
 det fornødne Antal Mennesker til Arbeide, som til at
 frembringe Arbeidet paa den letteste Maade, hvorefter
 Priserne gemeenlig rette sig, og hvorpaa Undersalget
 imod andre Nationers Arbeide vil beroe enten paa det
 almindelige eller besynderlig paa Hiemmemarkedet, hvor-
 ved den cirkulerende Fond i Landet forøges, der egentlig
 er det Hiul, som sætter Arbeidsflytterne i Bevægelse.
 Derom taler Smidt i hans Undersøgelse om National-
 Velstand saaledes: " Selskabets almindelige Industrie
 „ og Vindskibelighed kan aldrig blive større, end hvad
 „ Selskabets Kapital kan sætte i Virksomhed. Ligesom
 „ det

„det Antal Arbeidere, der kan holdes i Arbeide af en
 „vis Person, maae staae i et vist Forhold med hans
 „Kapital, saa maae og det Antal Arbeidere, der be-
 „standig sysselsættes af alle det store Selskabs Lemmer,
 „staae i et vist Forhold med det store Selskabs heele
 „Kapital, og kan aldrig overgaae dette Forhold.“ Jo
 større Kapital et Land har, og jo lettere Kieb Levnets-
 midlerne der ere, jo større Mængde Arbeidere kan det
 sætte i Besvæelse. Den Stat, som ikke kan underholde
 de Folk nok uden til høieste Nødvendighed, til Agerdyr-
 ning, Fiskerie og de almindelige Haandværker, bliver
 nød til at koebe adskillige forarbejdede Vare fra en anden
 Stat, som har Overflødighed paa Folk, og selgelig paa
 forarbejdede Vare, som ei kan forbruges i Landet.

Til Manufaktur og Fabrikker vil man meene, at
 vor Mangel paa Folk ytrer sig paa det fiendelske; men
 herved maae man betænke, at nye anlagte Fabrikker ge-
 meentlig begyndes med Fremmede; thi ubevant Arbeide
 falder ei allene tungt, men gaaer baade trevent og lang-
 somt. Frankerigs, Englands, Spaniens og mange
 andre Landes Fabrikker ere først anlagte af Fremmede, og
 nu synes Englands, især i visse Slags, at nærme sig
 til Fuldkommenhed. En af Marsagerne dertil bliver
 unægtelig denne: at Genier, Konstnere og nye Opfindel-
 ser ikke skønnes bedre paa og belønnes høiere nogensteds,
 end i England. Folkets Mængde bliver altid anseet
 for Rigets Røksalighed, saavel til Sikkerhed og Forsvar,
 som til at forskaffe sig Fornødenheder af Penge, Klæder
 og Føde, thi det er ei nok, at et Land i Krigstider kan
 fremstille en stor Armee i Feldten, den maae underholdes
 og underriden vedligeholdes i nogle Aar.

Vi have i forrige Tider ei hadt Aarsag at klage over nogen af Deelene; og hvad Folkemangelen angaaer, troer jeg, det er meere af Mundheld end for virkelig Aarsag at der klages. Skulde den yttre sig, maatte man vist endnu meere udbrede Seiladsen, anderledes gribe sig an med Fiskerierne, og indrette mange nye Fabrikker. Iblandt Middelstanden synes man at spore en temmelig Mangel, om ikke til Overflodighed, thi den nederste Stand vil gjerne stige heiere i Veiret, og dertil er Overgaaen temmelig let. Skal vi da have nogen Mangel paa Folk, maae den vare paa Almue eller Statens arbejdende Lemmer. Forholdet imellem Standerne, de tærende og arbejdende Lemmer i Staten, henholder til Lovgiveren, og kommer an paa Landets Love, Politie og god Orden, hvilket er uden for mit foresatte Niemeed at afhandle, men ansees allene som en Aarsag til den almindelige Klage over Folkemangel.

De fleeste Nationer i Europa gjøre underlige Regninger over deres Folkemangel; de indrette dem gemeenlig efter deres Duffer i at erobre og udbrede Handelen. Saaledes regner Hollænderne, Engellmanden og Franskmændene deres Folkemangel ikke efter deres virkelige Eiendomme, eller hvad de selv behøve, men efter hvad andre mindre vindfibelige Nationer trænge til af forarbejdede Vare. Denne Regning kan være god nok, men holder neppe stil for Bestandighed, og en Nations Bestand, grundet paa andres Ukyndighed og Lædighed, kan aldrig blive en sikker Fordeel; thi om alle Nationer kunde bringe det dertil, at enhver kunde forsyne sig selv og udelukke fremmed Handel, da vilde det see galt ud for de meest folkerige Stater, som nu allene holde Folk paa
B
andres

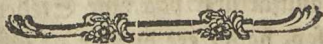
andres Beføstning. Dette vil man ei besværgte saa haastig, i det mindste vil det ei skee saa længe den herskende og fordervelige Sygdom grasserer iblandt os, at alt, som er fremmed, om det end er lettere og kostbarere end vort eget, bestandig skal have Fortrinet. Jeg veed ei, hvad man egentlig skal kalde en saadan Antipatriotismus, maaskee en naragtig Fordom, eller en forfængelig Stoltshed, hvilken dog meest bestaaer deri, at man kan have den Ære at være den første, som lader sig see i en fremmed Dragt, hvis Kostbarhed endnu opløstes meere, jo vanskeligere dens Indførsel eller Fortrøining har været. Naar de fremmede Vare ere bedre og kan faaes for lettere Kjøb, eller slet ikke kan bekommes i Landet, saa kan Forbruget have nogen rimeligere Aarsag og Hensigt til Sparommelighed; hvorom meere paa et andet Sted. Folkemængdens Foregelse skeer paa tvende Maader, enten ved en foreget Næring, hvorved Folket formeerer sig uformærket; dette skeer enten ved at forbedre Jorddyrkingen, eller ved at sætte Bindskibelighed i Drift ved at forarbejde sine egne og andre Landes raare Produkter. Den anden Maade er ved at tilbrage sig og modtage alle Slags Fremmede og Misfornøiede fra andre Lande, hvor Mængden gier deres Underholdning meere knap og besværlig; denne Formeereelse vil altid blive skadelig for et Land, saafremt de Fremmede ei ere Kunstnere og Haandværkere, som kunne bringe nye Kunst og Færd i Forarbejdningen ind med sig.

Der klages over Folkemangel i Norge; men, naar det overveies, at dette Land er uden Fabrikker, og dets betydeligste Næringsveie er Agerdyrking, der formodentlig Klimatet saa ofte slaar feil, og Fiskerie der drives kun

Kun i det Smaa og uden Plan; at, naar Høsten slaar feil, og Mangel paa Korn derfor og af andre Aarsager indtræffer, den blege Sult med dens Døtre, Blodgang og andre af slet Føde flydende Sygdomme saa ofte oprykker en stor Deel af den arbejdende Deel af Nationen; at saa mange af den smukkeste Deel af Mandkønnet ere blevne commanderte ned til Dannemark, kun saa af dem vende tilbage til Ploven, hvortil de og næsten ere blevne uduelige, efterat de have faaet Smag paa Lediggang og Kiebstadlevner; at saa mange af de ved Seekysten boende gaae i Hollandsk og Engelsk Tjeneste, for at finde den Fortjeneste og Underholdning, som vor egen Handel og Fiskerie hiemme, saaledes som de drives, ikke kunne skaffe dem; at nogle af Næringsveiene, især Fiskerierne, efter de dertil nu brugelige Redskaber, ere forbundne med Fare: naar dette overveies, og at Landet endnu har Indbyggere paa mange Steder i Forhold til deres indskrænkede Næringsveie, bør der ikke klages over Mangelen paa Folk, men over det, som anlediger den. Det er ikke seldent, at mange af Almuen med Kone og Børn af de fasteste Bygder forlade deres Hiem, og søge hen til andre Egne, og til Kiebstæderne, for at søge Tjeneste for det mæeste allene for Føden. Saaledes ere i nogle Næringer hundrede Familier komne Sonden fra Nordenfields, som deels have betlet, deels søgt om Arbeide for den billigste Priis. Aarsagen dertil har uden Tvivl været, at Nordenfields har været frie Kornindsørsel, selgeslig Fødevarerne lettere, og Brød at bekomme for Arbeide eller Penge. Heraf sees da, at Mangel paa Føde, Fabriker og Manufakturver paa disse Steder er Aarsagen, at disse Folk, som baade ere duelige og vindfibelige, ei kan finde andre Næringsveie i Landet, end netop hvad

Jorden bringer frem; og da Huusmænds og en Deel Bønders Jordmonne heit oppe ere alt for meget indfrankede, saavel af Naturen for de sidste, som af Jorddrotten for de første, kunne de, ved allermindste tilseiede Ulykke i Huusholdningen, ei andet end blive udarmede, og nødes til at forlade deres ringe Boelig for at søge deres Levebrød paa andre Steder. En Aarsag dertil bliver vel og, at de Folk, som boe rundt om de heieste Fielde i Norge, ei meere lægge sig efter Fæablingen, hvortil deres uendelige Græsgange synes at indbyde dem, og hvorved de langt bedre kunde underholde sin Familie ved Hollenderier og Stutterier, hvorpaa de fire Fielde stuer kan tiene til Exempel; enhver vil endelig forsøge, om det og skal være paa Siden af Fjeldet, at avle Korn, som dog kun lykkes hvert tredje eller fjerde Aar, thi enten forbrændes det af Solen imellem Biergene, eller for det meeste fryser reent bort. Naar Dvægaavlingen blev meere opmuntrret paa de Norske Fielde, og den Schweizeriske Huusholdning indført, kunde der vist fødes mange flere Familier. Desforuden ere disse Fjeldgræsgange saa feede, at, naar man ret vidste Behandlingen med at forfærdige Ost, da vilde de ei eftergive de Engelske, og gandske vist overgaae de Hollandske; hvilket kunde blive en god Næring, og til stor Fordeel for Landet. I Betragtning af det anførte troer jeg, og er næsten forsikret om, at man ei vil mangle Folk hverken i Dannemark eller Norge til at anlægge en eller anden nyttig Fabrik.

2. Kapitel.

Om Dannemarks raae Produkter.

Naar Kornet og Kreaturer ere nævnte, synes det at de næsten tilhøbe ere nævnte, i det mindste ere de for Dannemark de betydeligste og vigtigste Produkter. Dog gives her nogle andre, som og kunne indbringe Landet stor Fordeel, især om meere Glid blev anvendt paa deres Frembringelse og Behandling. Den første og naturligste Næringsvei bliver uden al Modsigelse Jorddyrkningen og de deraf kommende Produkters Erhvervelse. Jorden er det, som skaffer os Føde, enten saa den fortæres af de Jorddyrkere, der arbejde umiddelbar, eller af dem, som fortjene den ved Arbeide i Statens andre Egnler. Det bør selvgelig være Statsmandens første og fornemste Hensigt, at befordre Jorddyrkningen i Almindelighed, baade ved at vise den fordeelagtigste Dykningsmaade, som ved Opmuntringer at drive Arbeidet saa vidt som mueligt, og efter Landets Situation og Klimat er anvendeligt.

Hos os har Landhuusholdnings-Selskabet saavel ved Underviisninger og Veiledninger, som ved Præmiers Udsættelse, søgt at indføre en bedre Dykningsmaade. Hvad Forbedring derved er skeet i Agerdyrkningen, behøver jeg ikke at anføre; dog kan jeg ikke endnu bisalde Hr. Rættens Meening, at Agerdyrkningen i Dannemark skulde nærme sig til Fuldkommenhed; visse Der ere maa skee komne Maaslet nærmere, men mange ere endnu langt derfra.

Dette veed jeg tilforladelig, at skulde man i Norge ei dyrke og behandle Jorden bedre, end paa mange Steder i Sielland, vilde man høste meere Ukrud end Korn. Jeg anserer dette som et Beviis, at Landet er overmaade frugtbart, og ligesom af Naturen skabt til at frembringe en stor Mængde Korn; da det ved en maadelig Dyrkning kan bringe det saa vidt, at det kan have tilovers og udskibe til andre; hvilket dog endnu kunde drages i Tvivl, isaldt Werree og Bornholm ei laae saa fordeelagtig for Kornhandel, og maaskee kunde til visse Tider understøtte med karakteriseret Dansk Korn. Dog, hvordan det end gaaer til, kan man endnu have Marsag at forvente en stor Fremgang og Forbedring i Algerdyrkingen i Dannemark, og det saa meget meere nu, da det er bleven vores allerhøieste Regjerings Omsoerg at understøtte og opmuntre Folket til Jorddyrkingen. Foruden det Kongel. Landhuusholdnings-Selskab og det Norske Videnskabers Selskab i Tronhiem, ere der mange private patriotiske Selskaber, som i Næstved, Christiania, Molde &c. oprettede, som ved deres Exempler og Præmier har været Landet til stor Nytte, og lokket den Egenfindige, ved at see en useilbar Fordeel, at forlade den gamle Slendrian ved Jorddyrkingen. Jeg er saa overbevist om Nytten af saadanne Selskaber, at jeg vil ønske, der maatte blive oprettet et i hvert Amt haade i Dannemark og Norge. Det er skammeligt at see den Eysel og Haandtering at være i Foragt, hvoraf vi har vores Føde, og de andre Syssler afhænge. Dette have viist Chineseerne længe siden indseet, hvorfor Keiseren bestandig holder Jorddyrkingen i Agt, ved selv at lægge Haanden paa Plougen en Gang hvert Aar, naar Dyrkingen skal begyndes. Den store Peter Zar i Rusland bragte

bragte Skibsbyggerie og Haandværker i Stand i Riget, ved selv at arbejde som Tømmermand paa de Hollandske Skibsværfter, og at lære andre Haandværker udenlands. I vor Tid har Prindsen af Wallis lært at pleie, saae, bage, brygge, male &c., hvilket vist vil opmuntre Almueen i Landet til saadant Arbeide; det er just den ringeste Stand og de grovere Sytler, som gierne undgaaer en Regents eller Prindses Opmærksomhed, da de dog ere de vigtigste for Landet. De fornemmere maae nødvendig læres ved at regiere, og blive idelig forestillede med meere Varme, sient de ei indbringe Kongens Kasse nær saa meget, som Jorden og dens Dyrekere. Det har desuden en besynderlig Art, naar Fyrsten selv vil nedlade sig at tale med og raadsføre sine Undersaatter i et eller andet Arbeide, om han ei selv vil just lægge Haand derpaa, Nationen oplives og fatter Kierlighed baade til Fyrsten og Arbeidet, enhver vil gierne giere det, som de Fornemste holder for smukt og gavnligt; det gaaer dermed ligesom med Forbruget af endeel Yppigheds Waare, at Mængden gierne vil efterabe de Store. Ligesom Yppighed stiger altid ned ad, saa maae og Sparsommelighed og Bindskibelighed tage samme Tour, om den nogeninde skal blive indført i et Land. Da Thee og Kaffe først blev indført i Europa, var den allene i Brug ved Hofferne og hos de fornemste Familier, men snart gik den fra Adelen til Middelstanden i Kiøbstæderne, og fra Kiøbstæderne til Proprietairerne paa Landet, fra Herremanden til Forvalteren, og fra ham til Ladefogden, og saa videre til den ringeste Arbeider, hvilken nu omstunder hellere vil miste et Maaltid eller spise usfelt, end undvære denne fornemme Drik, som dog ei skal være den sundeste og bequemteste til at styrke en Arbeiders

Nerver.

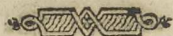
Nærvær. Egelebes gaaer det med Agerdyrkningen, da Herremanden begyndte at inddeele sine Mark til visse Mars Brug og Hvile, begyndte ogsaa hans Bønder dermed. Paa samme Maade ere ogsaa Kartofler blevene overalt indførte. Roder og Exempler virke paa Jorddyrkningen, som overalt.

Agerdyrkningen har det forud fremfor andre Haandteringer, at Jorden bringer sin Dyrlær mange Gange den betroede Bøndie tilbage, og ei allene giver ham hans Underholdning, men ogsaa noget Overskud til Skatters Afbetaling, og nye Forbedringers og Redskabers Tilveiebringelse. Et saadant Overskud er egentlig Landmandens Opmuntring for hans meissommelige Arbeide, hvorved han kan tilkjøbe sig for sin raare Produkt saadanne Nødvendigheder, som hans Landbrug ikke indbringer. Disse Nødvendigheder eller Bequemmeligheder maae han da kjøbe, enten raare som Naturen frembringer dem paa andre Steder, hos Kjøbmanden, eller forarbejdede af Kunstneren og Haandværksmanden. Da disse Næringsveie ere meget sammenknyttede, maae man nødvendig see til et vist Forhold og Ligevægt imellem dem, saa at den eene ikke undertrykkes, naar den anden opmuntres, samt at Fordeelen og Prisen paa begge Deele kan blive vis og varig.

Det er ikke nok, at avle Korn til nogen Overflødighed, man maae og vide at behandle denne Produkt siden saaledes, at den kan bevares i nogen Tid og tiene til Udsæls, samt at den i Godhed kan lignedes med det udenlandske Korn, som gierne bliver solgt for ringere Pris. Man maae tillige beskytte den stærste Frihed i Korn-

Kornhandelen paa Hiemmemarkedet, og søge, at Prisen paa denne Vare, hvorefter alt Arbeides Priser rette sig, bliver saa stadig, som mueligt. De Premier og Forbude, hvorved Engeland udretter dette, er en kostbar Indretning, der maaskee er for kunstig til, at den fulde derved tilsigtede Nytte naaes. Meget have vore Læders politiske Skribenter gjort sig Umage for at finde det passeligste Forhold i Kornpriserne, til Møringerne og Arbeiderne i Landet, til de omliggende Landes og Verdens almindelige Priser, til Pengenes stigende og faldende Værd, og til andre Nødvendigheds Vares Priser, saa at i Landet selv hverken en alt for let Priis paa Kornet skal giøre Jordbrugerens mismodig og Manufakturisten efterladet, eller en alt for høi Priis besvære andre Haandteringer ved Arbeidslønnens og alle Vares derefter stigende Kosterlighed. Til at naae dette, og stedse at forebygge Mangel, har Dr. Reimarus bevist, at bestandig frie Ind- og Udsæls af Korn er det sikkerste og naturligeste Middel, især for et Land, der ligger ved Seen, og hvortil Transporten er let. Og det staaer endnu i Regentens Magt, ved maadelige Forhold af eller Eftergivelse i Toldafgifterne, at styre Kornhandelen. Alle Forbude veed Snighandelen at undgaae; hvorved jeg ei kan forbigaae at nævne Hr. Statsraad Martfeldts Skrift om frie Kornhandel.

Kornets Behandling og Udsæls kunde visselig fortjene en egen Afhandling; thi det Danske Korn maae af alle fornøstige Handlende renses, høres og tørres, inden det nogensinde bør komme i Fartoi til Forhandling. Maaskee Vønderne seile de rette Maskiner til denne Behandling, eller og de ei skiotte om at bruge dem, da deres

Korn næsten er i samme Priis, enten det er godt eller slet; deres Havre forsommer de aldeles, den er saa ringe, at man i Norge meget sielden kan bruge den til Sæd, om den end ikke er bleven bedærvet i Skibene. Jo meere Skarn og Ukrud der er iblant Kornet, jo hastigere trækker det Varme til sig og bedærves, hvilket reent og vel-tørret Korn sielden er underkastet. Angaaende Udskibningen, da troer jeg det ei maatte være umueligt, at indrette Kornskuderne saaledes, at Kornet deri kunde ligge ubedærvet 2 til 3 Maaneder. Man er jo kommet efter, at indrette Skibe til at bringe levende Fiske fra et Sted til et andet, hvorfor skulde man da ei ophitte en Maade at bringe Korn, som er saa meget kostbarere, til fremmede Lande, uden at det skal bedærves og tabe i sin Priis, ja undertiden kun bliver tienligt til Føde for Sviin og Heste? Erfarenhed har lært at sætte Trækrør eller en Skorsteen af Træ paa Laderne, Kornhuuse og Jæghuuse, hvilke giøre god Tieneste i at trække Fugtigheden ud; om man end har indhøstet sit Korn temmelig fugtigt, er det dog ei bleven bedærvet, naar Laderne have været forsynede med sine behørigte Trækrør, hvilke maae gaae fra Bunden af op igiennem Taget. Jeg er derfor falden paa at troe, at anbragte Trækrør i et Kornskib ei maatte være uanvendelige og unyttige; den simple Maade til en saadan Maskine, kan let beskrives uden Tegning. Et Rør eller giennemboret tykt Træ af $1\frac{1}{2}$ Alens Diameter skulde nedlægges omtrent 2 Alen fra Skibets Bund, og gaae horisontal fra Kabinetsbæren til Forstavnen, eller saa langt, som Lasten strækker sig; fra dette Hovedrør, hvis Ender maatte være beslagne med Blik eller Bløe, skulde der gaae paa Skrægs ned ad og op imod Skibets Sider adskillige mindre Rør, hvorpaa

hvoorpaa maatte være Huller neden under halv bedækkede med smaae Blikhytter, at ikke Kornet kunde tilstoppe dem, og forhindre Lufsten eller den varme Damp at trække sig ned i det store Rør, fra hvis begge Ender fulde opgaae et Rør af en halv Alens Diameter igjennem Dækket af Skibet, unaesfar 2 Alen, hvis Ender maatte i paakommende Tilfælde af Søegang enten reent tilstoppes, eller med en opstaaende Blikhytte være forseete.

Dette er kun et Udkaft; Tanken troer jeg er nyttig, og Maaden kan altid raffineres; da den er simpel, og uden stor Bekostning, kunde maaskee en eller anden Patriot finde Forneielse i at giøre et Forsøg derpaa, hvorfor jeg ei har villet undlade at anføre samme. Kornavlingen er i de seener Eider, næsten af alle Stater i Europa, bleven forbedret, saavel i Henseende til at frembringe den største Mængde, som i at behandle det siden paa den meest fordeelagtigste Maade. Naar man har Korn nok, kan man altid faae Penge og andre Nødvendigheder; altsaa er det egentlig ved Algerdyrknings Befordring, at Regenterne vise sig som det menneskelige Kions Velgiørere. Den gamle Plinianske Regel: *ca-veat, ne familiæ male sint*, vil alletider blive ved sit Værd, til Erindring saavel af Regenten for Landet, som af enhver Proprietair for sine Bønder.

Vi have ei Aarsag at klage i denne Henseende; vor milde Regiering har paa mangfoldige Maader viist den æmmeeste Omsorg for Landets Forbedring og Folkets Vel, ei allene ved Opmuntringer, men og ved at affkaffe de Hindringer, som ligge i Veien for Algerdyrknings mul-
ligste Fremgang. Jeg behøver kun at nævne Jagtdyre-
nes

nes Indskrænkning i Danmark, og Magasiners Anlæg med god Sædekorn i Norge, at afsvære Mangel i mislige Aaringer. Forgives vil det være at anføre Aarsagerne til Agerdyrkningens Forbedring, da de ere almindeligen bekjendte i vor oplyste Tidsalder, ved saa mange oprettede Landhuusholdnings-Selskaber og Agerdyrknings-Akademier. Jordernes Inddeeling og Hove-riets Afskaffelse kan jeg dog ei forbigaae at berøre, som de ere Hovedaarsagerne, og hvis første Stiftere fortjene den sildigste Tak af Efterlægten.

Den første Aarsag, Fællesskabets Ophævelse og Jordens Inddeeling, har en besunderlig Kraft at befordre Vindstibeligheden, thi naar enhver Bonde har sin Eiendom afmaalt og indhegnet, kan han giøre sig den saa nyttig, som mueligt, og inddeele sin Tid og Arbeide efter eget Behag; desuden kan han atter igien inddeele sin Eiendom eller indhegnede Jord i saa mange Deele, han lyfter. Det gaaer næsten med Jordens Deeling ligesom med Arbeidets; thi en Huusmand dyrker bedre og avler flere Guld end en Gaardmand, og en stor Jord bruger mindre end en liden. Det kunde være Umagen værd at udfinde det rette Forhold imellem Jord og Menneffer, eller hvor mange Kvadrat-Alen der behøvedes til et vist Antal Menneffers Føde, som maatte indrettes efter ethvert Lands Klimat, Situation og Levemaade; saaledes, at de ei allene kunne leve vel, men og have noget tilovers til Bequemmelighed og Fornøielse.

Den anden Aarsag til Agerdyrkningens Forbedring i Danmark er Hove-riets Afskaffelse. Hr. Necker siger derom: " at det kun er en Trøtte imellem Rige og Fat-
,, tige;

„ tige; thi med eet Diekast begriber man lettelig den
 „ Fattiges Fordeel ved Hoberiets Affkaffelse, og at der
 „ er ingen Tvivl om, at det jo er siensynlig stridig mod
 „ den Klasse af Deres Majestæts Undersaatters Belskab,
 „ imod hvilke Deres Majestæts velgierende Haand bør
 „ uden Ophør udstrække sig, for saa meget som muelig
 „ at lette paa Eiendoms og Rigdoms herskesyge Nag.“
 Hvad store Jordegodser, Grevskaber og Stamhuuse an-
 gaaer, vil det vel være vanskeligt at affkaffe Hoberiet al-
 deles; thi om Herren af Godset vilde betale Arbeidet til
 Hovedgaardens Brug med Penge, vilde der neppe blive
 saa mange Daglennere at bekomme, som udfordres til
 Bruget; men om saa var, kunde Herremanden altid leie
 sine egne Bønder, og lade Arbeidslønnen tilfælde dem;
 Forskiellen blev kun denne, at de med mindre Trevenhed
 og Skiedesløshed vilde forrette Arbeidet, formedelst den
 indbildte Fortieneste af Daglønnen. Derved vilde og
 disse tralbaarne og giældbundne Svendes idelige Klager
 over haard Medfart ophøre. De store Hovedgaardes
 overflødige Marker, der ere langt fra Gaarden beliggende,
 de, mangle for det meeste Dyrfkning, og kunde overlades
 lidt efter lidt til Familier, hvorved Landet vandt i
 Arbeidernes Antal og Herremanden i Indtægt. Pro-
 fessor Fabricius siger i hans Skrift om Folkeformeeringen
 i Danmark: „ at uden Frihed og Eiendom, og uden
 Bøndergodsernes Deeling, vil man kun lidt bestemt ud-
 rette med Folkeformeeringen.“ Man maae og giøre
 Forskiel paa Hoberiet; det, som gøres om Foraaret,
 er det meest trykkende for Bønderne, og burde maafee-
 teent affkaffes, det om Høsten vilde da forrettes med
 Fornøielse, allerhelst om Eienden, som paa andre Stæ-
 der, blev erlagt i Penge eller afstærsket Korn uden Halm;
 thi

thi Eiendens Hjælp paa Marken forhindrer ofte Indhøstningen, og tillige formindsker Joret for Bonden til Kreaturers Underholdning, selgelig Giedningen til hans Agerdyrkning, hvorved Gaarden skal blive forbedret, kaste flere Guld af sig, og stige i sin Priis. Den prisfelige Indretning med Goldinghuus Amt fortienet steds at bemærkes, hvorved 7000 Tønder Hartkorn blev sat i saa forbedret Tilstand, at en Tønde Hartkorn der giels der fra 600 til 1000 Rdr., da en Tønde Hartkorn iblandt almindelig Proprietairgods andre Steder sielden gaar over 300 Rdr. Behøves vel et meere selesligt Beviis paa, hvor megen Indsigelse Frihed og Eiendom har paa den almindelige Velstand? Ved Agerbrugets Ophjælpning udsaaes tillige ufødte Slægters Ulyksaligheds Sæd; thi havde Frihed og Eiendom været indført i Danemark for 50 Aar siden, havde der vist været større Velstand iblant Almuen, end der nu findes samlet under Aaget. En Sandhed bliver det og, at Friheden ei ganske lader sig undertrykke, den ulmer steds under Afspen af sit afbrændte Tempel, og siler bestandig paa dens smedede Lænker.

Den haarde Medfart mod Bønder udøves maaskee meere af Jorpagteren og Forvalteren, end af Herremanden selv, som ofte veed kun lidt af, hvad som passerer paa Godset, om han end er nærværende. Regjeringen har søgt at raade Bod derpaa, ved at faae Arveskatter indførte, for at skaffe de Danske Bønder Kierlighed til Fædestedet. Sal. Grev Bernstorff, denne Friheds og Eiendoms Befordrer, ligesaa stor Menneskeven, som Minister, har gjort sit Navn udsælsomt, ved at afskaffe Høvetiet og udgive Arveskatter til sine Bønder. Han

var

var den første i Danmark, og efter ham have adskillige fornuftige Herremænd søgt ved viise Indretninger at bringe Velstand, Frihed og Vindskibelighed ind paa deres Godser. Hvad kan være større Drivesfær for en Jordsbruger eller Bønde, til at forbedre sin Gaard, end det søde Haab, at Frugten af hans Arbeide og Slid skal blive arvelig paa hans Børn. De fleste Europaiske Stater have i den senere Tidsalder udgivet skienne Anordninger, for at beskytte de Undergivne, hvoriblandt det Edict, udgivet i Frankrig 1779 om Livegenskabets Ophævelse, og Ludvig den Tiendes (le Code noir) sorte Lovbøg 1685 for de Franske Colonier, fortienet at anmærkes. I Norge er et godvilligt Hovet i Brug, som kaldes Duna eller Done, det er et Gilde, en Gaardmand gjør i Høstetiden, hvorved han i en Hast kan faae en Mængde Arbeidere samlede til Hielp ved hans Indhøstning eller andet Brug, hvortil han ei selv har Kræfter eller Folk nok. De faaer kun Mad og Drikke, og om Aftenen, efter Arbeidet er endt, en liden Lystighed af Dands i Betaling. Denne Maade kunde maaskee være anvendelig andre Steder, hvor man ei kan faae Folk nok for Betaling, til et vidtledigt Brug.

De andre raare Produkter i Danmark ere ei af saa stor Betændighed, dog vil jeg opregne nogle, som deels ei blive paa den rette Maade behandlede, og deels slet ikke ere i nogen Agt, da de dog, hvor ringe Antal Mennesker derved kunne fødes, synes værde Erindring. Skovene indrente ikke meget, endskjønt derved hverken mangler Indretninger eller Opsigt. Spørgsmaal og, om Danmark ikke er meere beqvem til Agerdyrkning, end Skovplantning.

Skovene

Slovene kunde nok blive til større Nytte i Danne-
mark, naar man i Almindelighed forstod iblandt andet
at udsæge og opbugge Affetræe, saaledes som det bruges
til Blokker, Tridser for alle muelige Garteier. Til Boes-
skab er intet smukkere end Eøn og Alm, hvorfor ikke til-
lade, at det i det mindste staaer ved Siden af det kost-
bare Mahony. Vort Segetømmer bruges heller ikke
altid paa den fordeelagtigste Maade. Bedkere mangle
til at giøre Gæstager, som ere saa nødvendige for Gifte-
riene. Fleere smaae Skibsværfter, som paa Thaaefinge,
vilde vist fortiene Opmuntring.

Drægavlingen er paa sine Steder, især i Jylland,
af temmelig Bigrighed. Vi følge en Mandag Sund
til Holland og Hamborg, kun Skide, at vi liebe iagen
vore Studes Bryster og Lunger ræde af Hamborgerne,
og Øste af Hollenderne. Det syntes derfor ei unime-
ligt, om vi sendte Folk ud at lære dem denne Konst af,
for at deele Profitten med dem i denne Handel. Smar-
handelen i Dannemark er betydelig, dog synes Øste-
relse af suur Mælk endnu at mangle, hvilket i Norge
overalt er i Brug. Ligeledes er det gaaet tilforn med
vore raae Huder og Skind, vi have udfibet dem med
Haarene paa, og liebt dem garvede tilbage, og desuden
en heel Hoben Kryk og Stoppe-Haar. Kreatturenes
Horn, Been og Færme ere hidtil meget lidt bleve brug-
te til Lim, Kamme, Dreierier og Strænge, hvilket dog
nu synes at blive meere opmuntrret. Vor Kride paa
Moen og Stevens Skindt synes at gaae samme Wei,
man bruger den til Baglast over til Holland, og fører
den raffineret tilbage; bedre var det, at brænde Kalf
deraf, eller giøde visse Slags Agre dermed.

Hestehandelen er meere fordeelagtig for Danmark, end Vægghandelen, da den er ikke underkastet meere Forbedring end den, Naturen giver, og da de Danske Heste ere gode, ville de allestider blive i Ppris. Derimod er kun Faareavlingen i maadelig Stand, baade af en rimige Sort og en liden Menade. Der gives mange smaae Her i Provindserne imellem Siclland, Fyen og Jylland, Langeland &c., hvilke synes at være meget bequemme til Faareavl, og naar derpaa bleve satte Engelske eller Spanske Faar, kunne de maaskee ligesaavel, som mange Steder i Norge, gaae ude heele Winteren, hvorved Ulden blev ulige bedre; et var kun at iagttage, nemlig om høieste Winter at oprette, ligesom til Jaardhrene, nogle Føerhuuse, hvor de kunde faae deres Føde, og desuden plante nogen Underkov, som kunde tiene til Skind og deels til Føde; det er kun et Forslaa, indstillet til høiere Eftertanke. At Faareavlingen tranger til Forbedring er ugaateligt, allerhelst nu, da vore mange Klædefabrikker behøve saa megen Uld.

Sildesfangsten, som betydeligst af det Danske Fiskerie, maae man vel regne til Landets rare Produkter. Behandlingsmaaden dermed vil ventelig forbedres meget, da man har begyndt at udfiske den til Vestindien, og hvortil den skal være tiensligere end den seede Norske Sild. Fiskerierne ere ellers paa mange Steder i Provindserne forsømte, maaskee af den Alarsag, at der kan forlænes meere med mindre Besvær paa Landet i Kiøbstæderne. Dog maae herfra undtages Boras Holm og endeel Steder i Jylland, hvis Ræsfiskerie ifær er bekendt.

Humleavlingen, en herlig og nyttig Produkt, for-
 tiener vist i Dannemark Opmuntring. Jeg kan tale her-
 om af egen Erfarenhed, da jeg af nogle Engelske Humle-
 rødder har bragt det dertil, at kunne avle aarlig 10 til
 12 Lispd. Humle, som i alle Henseender er saa god som
 den Brunsvigiske; naar nu denne Urt saa vel kan vore
 Nordenfields i Norge, troer jeg den endnu maatte naae
 en større Fuldkommenhed i Dannemark. Igen er det
 eeneste Sted, hvor jeg har seet Humleavlingen dreven
 med nogen Alvorlighed, dog langt fra paa den rette
 Maade, som vore Naboer, de Svenske, behandle den,
 og hvorom der ere udfomne adskillige Afhandlinger.
 Jeg troer, om Regjeringen vilde anlægge en Humleplan-
 tage paa et eller andet beleiligt Sted i Sielland, den
 vilde i Tiden indbringe i Proportion meere end Fyr- og
 Gran-Planteringer, og i det mindste komme til større
 Fuldkommenhed end Tobaksplantager.

Nogle faa andre raae Produkter, som Jorden kun-
 de frembringe, af Farver, Salpeter, Kalk og Steen-
 arter, Bly, Honning og Havesrugter, vilde Dyr og
 Fugle, vil jeg gaae forbi, da de ansees for Smaaeting,
 ligeledes Fier, Krylhaar ic., som dog, naar de skal
 koes, drage Penge ud af Landet til Fremmede, der et
 forsmaae en saa liden Næring, og passe hver Leilighed
 at benytte sig af andres Træng, forarsaget ved Stora-
 tighed eller Dovenskab. Her- og Hampeavlingen er saa
 meget opmuntrret af Landhusholdnings-Selskabet, at jeg
 vil haabe, denne Produkt med Tiden kunde forsyne Landet,
 og bringe Rusland i det mindste til at skaffe bedre Hør for
 ringere Priser.

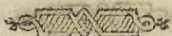
3. Kapitel.

Om Fabrikvæsenet i Danmark.

Haandværker og Fabriker ere Frugter af det selskabelige Levnet. Jo talrigere og magtigere de borgerlige Selskaber ere, jo flere Konster opfindes, og jo større Leilighed har Haandværkerne, at opnaae en vis Grad af Guldkommenhed. Det ligger i Tingenes Natur, at det Land, som selv har raae Materialier i Landet, her kunne frembringe fabrikerede Vare lettere, end de Lande, som skal tilkøbe sig først raae Produkter af Fremmede til sine Fabriker. Et Menneskes eget Arbeide frembringer kun for en liden Deel det, han behøver, derfor maae han arbeide saa meget, at han ved Omsætning eller Salg af sit eget Arbeide kan faae de andre Nødvendigheder.

Ved nye Fabrikers Anlæg i et Land maae man se nøie til, at Folket ikke drages fra andet meere væsentligt Arbeide, som Agerdyrkning og Fiskei; thi et Land, som har Overflødighed af disse tvende Rigdoms Kilder, kan berige baade sig selv og Verden, og derfor kan besomme alle muelige Gødenheder.

For det andet maae agtes, om Landet er folkertigt og stræbsomt, hvoraf gierne følger Folkeleuens Nedsættelse, da mange maae arbeide for Livets Ophold, samt at Levnetsmidlerne i det mindste kan bringes derhen uden stor Bekostning, og sælges for billigste Priser. I enhver Stat, som selv ikke forarbejder sine egne raae Produkter, underholder Fabrikører paa fremmede Steder, hvor Folke-

mængden er større og Arbeidslønnen lettere, alt efter Mængden af de Slags Vare, den indfører og forbruger i Landet. Dernæst bliver fornødent at see paa Stedets Bequemhed til at anlægge Fabriker, paa Afføringen og Udførselen, paa at skaffe dueelige Messere og bequemme Maskiner, og endelig, om den nye Fabrikke med Tiden kan komme til at holde Priis med Fremmede, og ei bestandig trænge til Forskud eller Forbud af fremmede Vares Indførsel, men at den kan i Tiden udbrede og forbedre sig selv, og ei allene igien betale Staten den derpaa anvendte Kapital, men og forege de Kongel. Indtægter ved Consumptionen.

Som Konster og Videnskaber have deres Oprindelse i Østerlandene, og derfra taget Veien til Vesten, saa er det ingen Under, at de ere komne meget tidligere til os. I det 15de Seculum begyndte Spanien først at fabrikere Klæde af sin skionne Uld, og drive Handel dermed i Europa. Paa samme Tid, under Ludvig den Ellevtes Regiering, gjorde Doriale en Anmærkning over den Profit, Venetianerne og Hansestederne havde ved at transportere og sælge de Franske Vine, Uld og Korn paa andre Steder i Europa. Engeland var endda ikke kommen saa vidt med Handelen og Fabrikvæsenet; de Iode Glammønderne forarbeide deres Uld, og Hansestedernes Skibe udbringe deres Blye og Tin til Forhandling. I Dronning Elisabeths Tid begyndte man først at forskrive Fabrikere, og indrette Manufakturere paa samme Maade i Engeland, som i Flandern; de Reformertes Forsølgelse i Frankrig bidrog meget til dette Foretagendes lykkelige Fremgang. Engelanderne begyndte paa den Tid at bygge Skibe, som de tilforn tilkjøbte sig

fra Lybel og Hamborg, og snart begyndte deres Handel at udvide sig baade i Europa og Usten. Endskiant vi kunne med rette fortiene Navn af de første Seemænd i Europa, og Besæilere af det store Hav, saa kunne vi dog ei regne os iblandt de første Handlere og Kiebmænd, thi den meeste Handel gik ud paa Plynderier og Røverier fra Fremmede. Man finder i Historien, at i Kong Oluf Tryggvessens Tid 1013 blev Nordamerika opfundet af en Islænder, ved Navn Leif Eriksen, som seilede paa Grønland, meere for at forplante den christelige Religion, end for at berige sig ved Landes Erobring. Han byggede Hytter paa et Næs eller Odde af Landet, som han kaldede Koroanasset, hvilket endnu skal have det samme Navn. Landet blev kaldet Vinland, fordi de ferte nogle Fruiter deraf, som lignede Druer. Havde vi den Tid forstaaet os paa Handel, havde vi vist høvt Næt endnu, som primus occupans, at drive denne beleilige Handel, og ei tilladt de øvrige Europæiske Seemagter, at deele denne herlige Verdens Part imellem sig, uden at vi havde faaet en Broderlod ved Deelingen.

Konster og Handel begyndte her i Norden først efter Reformationen, ved Christian den Andens, Frederich den Førstes og Gustav Wasas wiise Love, at faae noget Lys, og at indskrænke Hansestedernes Monopelier i Handelsveien. Heraf sees da, at vi have været ligesom nødt til at lære af andre, og lidt efter lidt at indføre deres Fabrikker i Landet, da vi i Begyndelsen naturligvis maatte tilkiøbe os vore Nødvendigheder for raae Produkter. Det samme har jo de meest polerede Nationer gjort tilforn, og det synes her at indtræffe, at de

første Skulle blive de sidste, og de sidste de første. Naar man betragter Egypten og Rom nu imod de forrige Tider, synes det ei urimeligt. Chineserne ere uden Tvivl den eeneste Nation, som har beholdt sine gamle Love, og derved gjort større Fremgang i Jorddyrkning og Fabrikvæsenet end andre Nationer i Asien. Forfatteren af *Histoire philosophique & politique* siger, at China kan anses som en Familie, og Keiseren som Fader, for hvilken alle Landets Børn have en hellig Obediency, endskjønt der hersker intet Hovorie eller Feudalsystem. Gødet er frit, og Næringsveiene uindskrænkede. Seilads, Jagt, Fiske og Håndel er frit for enhver, ligesom Jorddyrkningen. Udsigten bestaaer kun i en vis Tien- de, som hdes in Natura, meere eller mindre, efter et høert Steds Frugtbarhed, hvilken Mandarinerne oppebære paa visse bestemte Tider. Windssibelig- heds er Nationens største Ære, og bliver alletider opmuntret; derimod er Dovenskab og Lediggang foragtet, ja undertiden bliver den og affiraffet, som en uværdig Handling. Narsagen, hvorfor de kunne sælge sine fabrikerede Vare lettere end andre, bestaaer fornemmelig i deres indvortes gode Forvaltning og Indretning; dernæst i Levnetsmidler- nes Overflødig- heds og Folkets Mængde, hvilken, da intet er ureent for dem, spiser alle Slags Dyr, Fugle, Fiske; deres Kios er, ligesom Korn hos os, den fornemste Føde; de lave deraf Brød, og en Sort Viin, som de af Patriotismus holde bedre end vores. Ingen Viin maae indføres til Forhandling, endskjønt Mandarinen, som Familiens Hovmester, gierne gider drikke de Portugisiske og Spanske Vine. Chineserne sælge til heele Verden Silke- tæier, Porcelain, Thee og Farver, men kiøbe intet af andre; alt hvad de sælge, maae be-
tales

tales med Guld, Sølv, eller kostbare Steene. Følgelig kan Europa ei frygte for Sølvets alt for store Overtæddighed, eller for Tabet af dets Værdie, saa længe Handelen paa China staaer ved Magt, og Europæerne ville tillade, at de ædle Malmgruber fra de andre Verdens Parter flyttes til China, imod de ommeldte Chinesiske Vare, hvilke dog ei synes saa aldeles nødvendige. Med hvilken Behandighed og Lethed Chineserne maae forarbeide deres Vare sluttes deraf, at Europæerne kan finde deres Regning ved at seile nogle 1000 Mile for at hente dem, og siden igien udbringe disse Vare med Fordeel til andre Stater. Silkeaslingen har taget saa meget til i China, at man i de senere Aar har kunnet bekomme raae Silke til Udsælsel, men dersom derved skulde skee nogen Hinder i de Chinesiske Silkeøiers Afsetning, vil der snart skee Forbud paa dens Udsælsel. Vi derimod udføre ei allene vore raae Produkter, men fløbe dem endog fabrikerede tilbage, hvilket jeg med Undseelse maae tilstaae, ei viser Økonomien fra en fordeelagtig Side. Jeg troer derfor, at en Anmeldelse af disse raae Produkter, som endnu hos os udsælbes, og raffinerede føres tilbage, ei aldeles kunde være unyttig. Jeg har talt om nogle i Danmark, og endnu langt flere vil der findes i Norge, hvorom meere siden.

Det er ikke altid Regentens Pligt, at oprette og vedligeholde Fabriker, men hans Omfarg maae meest tage sig af offentlige Værker, som private Folk ei formaae at iværksætte, og hvorved mindre Syssler kunde sættes i Bevægelse. Ved at udsætte aarlige Priser for nye Opfindelser og Indretninger, vil altid opkomme en Række iblandt Undersaatterne, da Æren stedse vil blive

den lykkelige Drivefiær; men hvor den skal kiebtes for Besørdens Forliis, kan den ei være overeensstemmende med Fornuften. I Engelland og Frankrig har man seet Fabriksvesenet ved gode Anordninger at komme i en blomstrende Tilstand. Ingaensteds er Haandværkstanden i større Ansæelse, end i Engeland, hvor Over-Parlamentets Lemmer tillige ere indlemmede i Haandværks-Laan, og altsaa paafører dets Beskæft ved alle Leiligheder. Den store Colbert i Frankrig var en stor Besørder af Manufaktur og Handel; han foreslog Ludvig den Fjerde, at der skulde anvendes en vis Fond aarlig, for at understøtte Handelen, nye Compagnier og Manufakturer, men da han udvirkede alt for mange Monopolier, blev hans System kastet, forkastet og optaget igjen; havde han været noget meere phisocrarisk og tillige befordret Agerdyrkningen og Landodfærnes Forbedring, havde han maa skee været den stærke Statsminister, Frankrig har høvt. Endnu seer man baade i Frankrig og Engeland store Kapitaler at anvendes til Fabrikers og Manufakturers Drift og nye Opfindelser. Hvad Holland maae have anvendt til at oprette sine mangfoldige Fabrikker og Handels-Compagnier maae endnu være anseeligere. Vore Naboer paa begge Sider synes og at være komne os i Forveien med en Deel af deres Fabrikker, da de selv indføre deres Vare til os for lettere Priser, end vi kan fabrikere dem for.

Det kommer meget an paa Stedet, hvor en Fabrik anlægges, om de fornødne raae Produkter ere ved Haanden, eller de maae tilkiebtes og ved besværlig Transport tilføres. Der lærde og alt for tidlig mistede Justitsraad Schytte i sin Afhandling om Dannemarks og Norges

ges naturlige og politiske Forsætning siger om den offentlige Huusholdning angaaende Fabrikvæsenet: "at Kiebstædernes Forretninger gaae især ud paa, at forædle Natur-Produkterne ved Arbeider og Konster, for at giøre samme bequemmeligere til Brug og Fornøielse i det borgerlige Selskab. Vi have lange høvt Kiebstæder, men vi kunne ikke sige, at Kiebstæderne lange have opfyldt deres Pligter." Han anfører tvende Aarsager: først vore Forsædres Tærvælgthed og eensidige Levemaade i Episc, Drikke, Meubler, Klæder, Bygninger &c., dernæst de bestandige Krigs, som vi vare indviklede i, saa at hvad man opbyggede i Freden, maatte nedrives i Krigen. Christian den Fjerde oprettede 1620 et Handels-Compagnie, der med anseelige Privilegier fik Handel paa Færøerne, Nordlandene og Island. I Friderich den Tredies Tid blev 1668 anlagt Klædefabrik paa Invalidehuuset, hvoraf Armeen blev forsynet med Mundering, og Tapetmagerie blev anlagt i Kiøge, hvoraf endnu kan sees Tapeter paa en Deel Slotte, der holde Prisen med de udenlandske. Christian den Femte afskaffede Fabrikvæsenet, og Friderich den Fjerde indførte adskillige fiinne Konster fra Italien, især Bygnings- og Billedhugger-Konsten. Han afskaffede tillige Børnerettigheden, som kan ansees for en Begyndelse til Friheden i Danmark. For det øvrige blev Oekonomien forsojnt indtil Christian den Siettes fredelige Tidspunkt; denne Konge lod forskrive mange fremmede Fabrikanter, stienkede dem Privilegier, og oprettede Oekonomiske Selskaber, for at befordre Vindskibeligheden. Disse nye Anlæg og nyttige Foretagender bleve siden vor store Friderichs fornemste Niemeed at bringe til Guldkommenhed. Det vil blive for videløstigt, at opregne denne store

Menneſſeſevens og det Danſke Folks Belgiorers Fortie-
 neſter i dette Sag. Hvad Underſtøttelſer og Forbedrin-
 ger vores allernaadigſte Konge har forundt Landbruget
 ved Fællesſkabets Ophævelse og Hoveiets Indſtræk-
 ning, Fabrikvæſenet ved gode Anordninger, og Hande-
 len ved Octroier og Opmuntringer, den Eſſewigſke Ka-
 nal ic., er meere end nok bekiendt. Jeg vil allene øn-
 ſke, at diſſe viiſe Sparſommeligheds-Love og gode An-
 ordninger ei maatte tabe ſin Kraft med Tiden, ſom har
 en forunderlig Styrke at ødelægge det Gamle og bringe
 Nyheder frem, eller at bringe Forfængeligheden paa
 Bane under Nyttigheds Maſke. En herlig Sag var
 det, om man kunne følge det gamle Ordsprog: *divitiæ
 grandes homini ſunt vivere parce.* Eller at man kun-
 de blive ſaa flok, ſom den gamle Philoſoph, der talte-
 de Gud for, at der vare mange Ting, han kunde undvære.
 Men hvor finder man ſaadan Troe i denne Forfængelig-
 heds guldne Alder? Som vi nu behøve flere Ting,
 maae vi og arbeide meere, iſald vi ei alt for meget vil
 trænge til andre.

Alt vi ei kan holde Prits med de Engeliſke og Hol-
 landſke i vore Manufakturvare, beſtaaer foruden deres
 Folkemængde og lette Arbeidslen ogſaa i Arbeidets Deel-
 ling, ſom der er meere i Brug, iſer ved de ſtore Fa-
 brikker, ſaasom Gloceſter Naale-Fabrikker, og den ſtore
 berømte Jern-Fabrik ved Birmingham i Engeland ic.
 Til en Metallknaps Forfærdigſe ſkal der være 50 for-
 ſkiellige Behandlinger. Naar Arbeidets forholdsmæſ-
 ſige Deeling er bleven indført, maae nødvendig ſamles
 Forraad til at ſætte Arbeidet i Værk. Den Mængde
 Materialier, det ſamme Antal Folk kan oparbejde, foreges
 ſaa

saar meget meere, som Arbeidet fordeeltes iblandt flere Arbeidere. Arbeiders Behandling vil Tid efter anden bringes til en større Grad af Simpelt, saavel ved Ovelse som ved nye opfundne Maskiner, der kan lette og forlorte Behandlingsmaaden.

Der ere mange Fordeele ved at forarbejde sine egne raare Produkter. Foruden at Pengene forblive i Landet, er det og den Fordeel, at man for en liden Mængde forarbejdet Produkt koeber en stor Mængde raare Produkt, og fabrikerede Vare tage kun lidet Rum bort, imod raare Vare, naar de skulle udsendes. Ved Hielp af Handel og Manufaktur kan en større Mængde Mennesker underholdes, meere Fødevarer fortares, flere Indkomster indhøstes; altsaa jo meere Kerselse, jo meere Velstand. Den naturlige Virkning af Fabrikers Opløst og Forbedring er, at den virkelige Priis for næsten alle Manufaktur-Vare Tid efter anden falder. Følgen deraf bliver, at man kan udsælge eller holde Priis med udenlandiske fabrikerede Vare; hvilket har været en Omstændighed, der har edelagt eller hindret mange af vore nye Indretninger.

Alle Slags Konster og Haandværker behøver den største Deel Arbeidere en Mester eller Faktør, til at forstærke dem med Materialier til deres Arbejde, deres Arbejdsløn og Underhold, indtil det bliver færdigt, hvorimod han faaer sin Andeel med Rente af deres Arbejds-Produkt eller dets Værdi. Mængsteder ere Assistent-huuse eller Laanbanker dertil oprettede, hvor Arbeiderne kan faae alt hvad de behøve, imod at levere deres Arbejde til Betaling, naar det er bleven færdigt. En saadan

saadan Indretning var det forrige General-Waremagazin, og iselig har Spanien oprettet en Nationalbank til Industriens Befordring. Vi have ei manglet Anstalter til vore Fabrikers Driit, dog saa forbedrede de end ere blevne i dette Seculum, kan man neppe troe at de endnu nærme sig til Fuldkommenhed, imod de andre handlende Staters i Europa, som har havt længere Tid og større Bequemhed dertil.

Al vore betydeligste Manufacturer ere nu vore Klæde-Fabriker komne til den Fuldkommenhed, at de mangle snart intet for at sættes ved Siden af de Engelske, undtagen det skulde være Couleurenes Bestandhed, hvilket man vil haabe at komme efter. Og herved bør anmærkes den Preussiske Menagerie-Inspecteur Hr. Schulthes iselig udfomne Bog om Udsarvning. Vore Silke-Fabriker ere ganske gode, men ei endnu som de udenlandske, dog komme de dem temmelig nær ved visse Leiligheder. Conferentsraad Rybergs Dreiel-Damast-Fabrisk i Sielland er usforbederlig, men til hvilke Priser det Fabrikerede selges vides ikke, siden man endnu vedbliver at samle paa Oplag. Mange Bønderbørn lære herved en Slags Industrie, og om det kan erstatte Omkostningerne, vil Markedsprisen kunde sige os, naar der af engang skal selges. Manchester-Fabrikken er ypperlig, og holder nogenledes Priis med de Fremmede. Kattun-Trykkeriet er næsten usforbederlig, og indbringer god Nytte. Amslinder og Floers-Fabriker nogenledes, Dreiel, Linnet, og af de grovere Sorter, som Larred og Seildug, meget maadelige, deuden ei i den Overflodighed, at Landet deraf kan forsynes. Hatt-Fabriker ere temmelig forbedrede, men i Provindserne

flotte

nette nok. Skoe og Strømper forarbejdes ganske gode; dog er man ei endnu kommen efter den Lødergarvning, som de Engelske bruge, ikke heller den Behandighed med Strømperævningen, som tydelig erfares saavel af Boniteten som Prisen imod de fremmede, hvoraf et ikke ringe Antal bliver indsnæget i Landet. Handske-Fabriker ere i temmelig god Stand i Jøhn og Jylland. Smedere, Dreiere, Hjulmagere, Remmesnidere, Børstebindere ic., hvoraf vi i Hovedstaden have en temmelig Mængde, men Mangel paa andre Steder, have paa nogle Aar, især hvad Konstarbejde, Meubler og Bogne angaaer, temmelig efterlignet de Engelske, undtagen i Behandighed og Prisen, dog allestider saa vel, at vi ei behøve at forskrive saadanne Ting fra Fremmede.

Derimod ere vore Metal- og Jern-Fabriker i en meget slet Forfatning; thi vores meeste Ijsenfram tilkøbe vi os af Engelske og Tydske Fabriker. Vore Bestag paa Meubler og Bogne ere meget usle, imod de Engelske; thi jeg regner ei, hvad en enkelt Mand særdeles kan forarbejde; vi have deraf næsten ingen Fabriker. Alle vore Instrumenter til andre Fabriker, som Ører, Sauge, Hamre, Dreiejern, Saxe, Knive, Høvletænder, Borer, Rasper, File ic. tilkøbe vi os af Fremmede, hvilket synes at være urigtigt efter oekonomiske Regler i et Land, som Danmark, der har Overskøddighed af Jern fra Norge. Ligeledes forholder det sig og med Vortleere, Kobbersmede og Bliffenslaagere, vi have en god Deel deraf, men de kunne ei endnu forsyne Landet; paa mange Steder i Norge og Provindserne bliver indført fremmed Arbejde, eller i det mindste plattet Blik, Messing og Kobber, som bringe Penge ud af Landet. Hr. Stats-
 raad

raad von Hemerts patriotiske Indretning med en Messing-Fabrik fortiener vist megen Agt. Ligeledes den først af Hr. Etatsraad Jessen oprettede Jule- og Bieder-Fabrik i Dyrehaven, som endnu drives af Jsenkrammers Lauget i Kiebenhavn. Orholms Fabrik, som og er i ffien Drivt. De Fabrikker i dette Fag, som meest giøre Opsigt her i Landet, ere Generalmajor Elafens Kanonstøberie, og Grev Schimmelmanss Gevær- og Sabel-Fabrik. Saa priselige Indretninger for Landet vil altid blive selgeverdige og nyttige. Dog, hvad den sidste angaaer, ønskes Forbedring i Godhed og Prisen, at Værene kunne sættes ved Siden af udenlandske.

Naar saadanne Fabrikker kan lænne sig i Danmark, hvor de raae Produkter skal tilføres udenlands fra, og hvor Kullene og Arbejdslønnen ere temmelig dyre, hvad kunne man da ei vente af saadanne Anlæg i Norge, hvor ingen raae Produkt behøvedes at tilføres uden netop Galmeyen. Førend jeg forlader denne Materie, maae jeg tage mig den Frihed at nævne nogle smaae endnu manglende Fabrikker. Ligesaa vel som vi kan forarbejde Stienene Knapper og Syenaale til vore Fruentimmers Haandtering, kunne vi jo og oprette en Fabrik af adskillige Slags Metalknapper til Mandfolkens Brug, som vel neppe vil gaae af Moden. Dernæst en Kniv- og Gaffel-Fabrik, hvoraf indføres en utroelig Mængde hvert Aar. En Spænde-Fabrik, og flere af de foran anførte Jsenkrampere, synes at burde anlægges paa beleilige Steder, hvorved Landet i Tiden maa skee kunde komme til at spare nogle Tønder Gulds Udgiwt. Til Beviis herpaa vil jeg antage, at enhver Familie af nogenledes Stand i Almindelighed, det ene Aar med det andet, for-

forbruger aarlig af fremmede Lærreder, Dreielser, Kam-
merbug, Floer og Kniplinger for " " " 6 Rdr.
af Isekrum, som Knappe, Saxe, Knive,
Gasse, Spænder, Koster, Som ic. for " 3 —
af Italienerne, Franske og Nürnbergere Ga-
lanterie-Kram for " " " " " " 1 —

tilsammen " 10 Rdr.

beleber sig for 10000 Familier til en Lønde Guld om
Aaret. Denne Kapital er kun ringe ansat, imod hvad
deraf forbruges over heele Landet.

Den af vor store Chymicus Hr. Müller oprettede
Porcelain-Fabrik bliver alletider en Ære for Landet.
Efter tvende Sachseres og en Franskmands mislingede
Forsøg, er den nu kommen saavidt, at den kan sættes
ved Siden af den bekjendte Dresdner Fabrik. Det
gaaer med denne Fabrik, ligesom med de andre nye An-
læg, at man ei kan holde Prisen med Fremmede; Års-
sagen dertil kunde maaskee tilregnes den herskende og til-
lige fordærvelige Tanke eller Vane, at alle Fabrikker skal
anlægges i Hovedstaden, for at berige den. Mon en
Stat kan være rient med, at have en riig Hovedstad og
et fattigt Land? Den Fabrik, som anlægges og drives
med store Bekostninger i en stor Stad eller Bøe, kan
maaskee anlægges og drives for den halve Deel paa et
andet Sted, hvor Fedevarerne ere mindre kostbare, og
de fleeste raage Materialier ere ved Haanden. Denne
Tanke leder mig til at troe: isald denne skionne Porce-
lains-Fabrik var bleven anlagt paa Bornholm, hvor
dens fornemste raage Produkt findes, den da naturligviis
maatte kunne have solgt Varene for en ringere Preis.
Oplaget kunde jo ligevel have været i Kiøbenhavn, til
For-

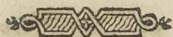
Fordeel for Staden. Den Rendsborgske Steenteis-Fabrik er i temmelig god Stand, ligner det Engelske i Smukhed, men ei i Styrke. Fajancer, Leertel, og især de bekiendte sorte Indepotter, gjøres ganske brugbare i Landet. Vores Flaade og Handelsflåde forsyne vi selv med Ankere, deels med Seil og Louvørk, kun Skade, at vi maae kobe Hampen deril fra Rusland. Papiir og Olie-Møller, Eim-Fabriker &c., ere nogle ganske gode, men ei tilstrækkelige til Landets Brug, langt mindre til Udførsel.

Der ere endnu mange Slags Fabriker, hvilke kunne være nyttige for Landet, og burde anlagges. Jeg har kun oprechnet de meest almindelige og bekiendte, hvilke fornemmelig burde istandsættes, førend man begynder med andre meere bekostelige. Vi maae ikke tænke paa Overdaadigheds-Fabriker, da Landet endnu ikke kan klove sine egne Soldater, og skaffe dem indenlandsk Vædd til Skjorter. Ypperlig haver Statsraadet 1771 skrevet herom til Kongen. See Büschings Magazin 14 D.

Endelig er jeg af den Tanke, at naar vi ville selv forarbeide vore egne raae Produkter, og raffinere dem ligesom vort raae Sukker fra Bestindien, saa meget som vi selv behøvede til Brug, og derefter kunne faae Uffættning til, vi endda kunde have saa megen raae Produkt tilovers at udføre, hvorfor vi kunde tilkøbe os det fornødne Salt, Uld og Diafter fra Spanien, Olie, Bør, Fruqter &c. fra Middelhavet, Specerier fra Indien, Steenkul, Tin og Blye fra England, Vii-, Liqueuree og Møder fra Frankrig, Seildug, Vædder og Øste fra Holland, Nürnberggerfram og allehaande fra Tydskland.

For vore Fabrikker er det især til Hinder, at de fleeste ere anlagte i Hovedstaden, hvor Yppigheds-Fabrikker allene burde have Sted. Ingen skal kunne nægte, at Hovedstaden er kostbarere Levested, end de andre smaae Stæder i Provindserne, altsaa maae Underholdningen og Arbeidslønnen i disse være lettere for en Fabrik. Hovedstaden har næsten ingen raae Produkt, men maae fragte Skibe for at hente dem; mange smaae Stæder har Produkter i Nærveressen, altsaa spares denne Udgiwt. Hovedstaden har flere Fornoielser og Udspredeiser, og jo flere af disse, jo mindre Arbeide og Vindskibelighed. Det eeneste Hovedstaden har forud i dens Henseende, er en større Credit og Afsetning, hvilket dog alligevel kunde naaes, da fabrikerede Vare tage lidt Rum, og letteligen lade sig transportere. Jeg vil kun anfere Christiansfeldts Fabrik til Exempel, hvad Vindskibelighed har den ikke sat i Gang, og til hvilke lette Priser kan ei Varenne sælges?

Saagsartiklerne, Ceremonierne maae være hvordan de vil, naar kun Hensigten er nyttig. Nogle Love og Ceremonier maae nødvendig være til Orden i en saa ceremoniel Verden; ja man kunde maaskee med Nytte anbringe Festsdage og Heitideligheder ved Fabrikers lykkelige Flor, og Præmier, efter enhver arbejdende Løms udmærkede Flid, samt adskillige andre Forbedringer og Indskrænkninger efter Arbeidets Fremgang. Vi have Akademier for Videnskaberne og de skønne Konster, men ikke et for Fabrikker og Haandværker. Jeg vil neppe drage dets Nytte i Tvivl, naar jeg seer hen til den Fremgang, vort Maler- og Billedhugger-Akademie har gjort. Landhuusholdnings-Selskabet kan næsten ansees som et Ager-Akademie; hvorefter jeg kan ei forbigaae at nævne den ligesaa lærde som

erfaringsfulde Hr. Provst Rüders store Fortieneste i det Sag. Pandhuusholdnings-Selskabets nyttige oekonomiske Skrifter kunne tiene i Steden for Forelæsninger, men, Skam at tale om, saa er det kun saa, der gider læse nyttige Bøger, neppe nok de skønne og fornøielige; Smagen i den Henseende, ligesom i alt andet, vil vel have sine Perioder, og vi ville haabe det Beste.

Vore Konger, af faderlig Omforg for at skaffe Staten nyttige Borgere, have anvendt og anvende mange Penge til at lade unge Herrer reise udenlands, for at erhverve sig Kundskab, i Haab om, at de ved deres Hjemkomst skulle udbrede Lys i de Videnskaber og Konster, der endnu hos os maatte trænge til Forbedring. Hensigten er god, men desværre mange komme tilbage, hvormed? med nye Moder og tomme Punge. De reise for at see, lære og bringe sig det til Nytte, men de see meere paa det Fornøielige end Nyttige, meere paa Virkningen end Uarsagen, meere paa Træerne end paa Grunden, meere paa Fabrikens Størrelse end paa dens indvortes Indretning, og gribe ofte Skyggen i Steden for Legemet; kort sagt, de seer alt for meget, og meget lidt paa engang. Jeg taler ei om de Personer, som paa egen Pung reise udenlands for at bekomme Kundskab om Verden. Ufeilbar vil Reiser i meere polerede Lande være den letteste Wei, hvorved fremmede Konster kan læres. Naar man kunde høste de rette Frugter af Reisebekostningerne, var det uueliagen værdt, ligeledes at lade unge Mennesker af vore Fabrikører og Haandværkere reise paa offentlig Bekostning. De skulde forbinde sig til ved et vist Haandværk at blive Mester deri, og siden efter visse Aars Forløb at komme tilbage, aflægge offentlig Prøve

Prøve paa deres Duelighed, saavel i Theorien som Praktiken, thi begge Deele ere fornødne inden man kan anlægge en Fabrik. Tillige kunde en saadan Person faae Tilladelse, at indbringe med sig duelige Mestere eller Svende i en eller anden Profession, som endnu maatte mangle hos os, og holdes hemmelige udenlands, saa at en Fremmed neppe kan lære dem Konsten af; hvilket sidste vel maatte skee med visse Premier og Betingelser for de Fremmede. Man seer nemlig, at der fra Schweiz og Engeland skeer mange Udvandringer, saa Sagen ei synes umuelig. Den Tydske Keiser har nemlig tilladt tvende rige Schweigere at sætte sig ned i Innspruch, hvor de skulle oprette en Silke-Fabrik, der skal sætte hundrede Menneffer daglig i Arbeide, og en Fransmand, ved Navn le Brun i Burchersdorf, har anlagt en Spinde-Fabrik, som drives med Vand, og daglig kan spinde 20 Pund Bomuld.

Til Fabrikvæsenets Opkomst kunde man endnu ønske, at flere Real-Skoler maatte oprettes i de mindre Riebstæder, og Spinde-skoler paa beleilige Steder i Provindserne, hvormed der tillige kunde forbindes eet eller andet lidet Uden- og Linned-Manufaktur-Arbeide; thi urigtig er Paastanden, at fordi Velstand ikke strax kan blive almindelig, her man heller ikke giøre Begyndelse i det Smaa, til at den kan rodfæste sig hos Enkelte.

Alt dette anførte synes ikke at være saa banffeligt at iværksætte; Monarken behøver kun at give sit Minde dertil, og strax vil Banffelighederne røddes af Veien. Dertil behøves hverken en Pitts Overtalelsesaand, eller en Neckers statistiske Genie, vi have selv duelige Folk,
D 2 som

som tænke maaskee meere oekonomisk, end de ere i Stand at iærksette.

4. Kapitel.

Om Norges raae Produkter.

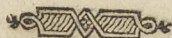
Endskient Norge er et Land af et meget koldt Klimat, af biergagtige Situationer, og meget mindre dyrket end Danmark og andre sydlige Lande i Europa, saa kan jeg dog til mit Fædelands Hæder anfere, at der findes meget saa Lande rigere paa raae Produkter. Naar Kornavlingen bringes til den meest muelige Fuldkommenhed, og mislige Aar ei indfalde, behøver Norge intet at hente eller koebe af Fremmede til Livets Opholds simple Fornødenhed, men har derimod mange Ting at udføre til Forhandling, hvorfor det kan rundelig tilkoebe sig Bequemmeligheder til det nye Modens Levnet. Ved mislige Aaringer kan det vel lide Mangel paa Korn, hvilket er tilfælles med andre saadanne kolde Himmelegne, men formedelst dets raae Produkter, og bequemme Veliggenhed til Handel, bliver denne Mangel temmelig letter, hvorved et andet Land maaskee kunde staae fare for at ødelægges, eller ikke engang opreises ved frie Handel, som er i sigt Tilfælde den eeneste og naturligste Veie til Redning.

Formedelst Mangel paa gode Indretninger med Magaziner, og Agerdyrkningens endnu maadelige Fremvæxt, vilde det være en ligesaa nyttig som priselig Anordning

ning af Lovgiveren, om Norge i visse Aar endnu, eller for bestandig, maatte nyde frie Kornindsørsel. Denne Tanke vil maaskee synes for Norst, men om saa er, troer jeg tillige, den kunde værdiges en retfærdig Dom imod al den Allarm, der gøres om det adelmødige System af frie Kornhandel, som dog er det meest virksomme Middel mod Hungersnød. Jeg troer desuden, at Handelen og Fabrikvæsenet i Norge ei paa nogen anden Maade kan komme i Stand; thi Dannemarks Korn vilde neppe forslaae til dets egne, naar de skulde allene forsynes dermed, og om saa var, kunde jo det overflødige Danske Korn, naar det blev bedre behandlet, alletider blive affærligt i Norge, og burde kunne holde Priis med det fremmede. For Norge kan det være det samme, hvorfra Kornet kommer, naar det kun er godt og taaleligt i Prisen; men for Norges Handel er det ikke ligesgildigt, enten dets Skibe komme baglastede tilbage, eller ladte med godt Korn, hvorefter jeg paa et andet Sted vil faae Leilighed meere udførlig at tale.

Norges raare Produkter kunne deles i de store og smaae, eller i de meere og mindre fordeelagtige. De store og meere fordeelagtige kan igien deles i fire Slags, Skovene, Fiskerierne, Bergværkerne og Kornavlingen. De smaae eller mindre fordeelagtige ere Heste- og Dvægaflen, vilde Dyr og Fugle, med mange flere Slags, der ere Greene af de store, og henhøre til Jorddyrskningen.

1) Skovene, en af Norges betydeligste Eiendomme, og Indbyggernes fornemste Næringsvei, synes at være værd saavel Monarkens som Statsmandens Op-

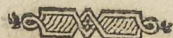
mærksomhed: en Eiendom saa betydelig, at mange Lande fulke derefter, og med al Kunst ikke kunne anskaffe sig; en Guldmine, som har indbragt Kongen og Landet mange Tønder Guld; ja en Eiendom, der er uskatteleg for den Danske Krone, og umistelig for det Norske Folk. En saadan Eiendom synes paa den nyttigste og fordeelagtigste Maade at burde behandles. En vindsfrænkter Frihed i Handel og Wandel bliver altid priselig for fornuftige Stabninger, men derimod meget skadelig for ufornuftige, hvis Lanker og Begreber ikke strække sig meget over, at kunne have nok til sit eget Livs Ophold. At tænke paa Efterkommerne eller Landets Vel, er dem fremmed, og noget man ei kan forlange, saalange egen Trang og nærværende Fordeel giver dem Anvisning paa Skovene, som det nærmeste Middel til Gieldes og Statsers Afbetaling.

At Skovene i Norge astage Aar for Aar kan ikke drages i Tvivl, da der meies bestandig uden at saaes, og neppe efterlades Sædetræer, hvorfra Sæden skulde nedkastes. Norges mange betydelige Bergværker, den overflødige Udførsel af Bieller, Sparrer ic., og fornemmelig det overalt og til alle Tider skadelige Fællesskab, ere uden Tvivl de største Aarsager til Skovenes Aftagelse.

Bergværkerne ere meest beliggende paa høie Steder, selgelig er Omkredsen, formedelsst Transportens Lethed, først bleven udhugget, siden er dermed fortsat nedest til Dalene. Denne Fremgang er vist ikke den naturlige og beste; thi naar Træerne afhugges paa Biergrøggene og i Heiden, vil Frøet neppe spadsere fra de endnu tilbagestaaende Træer i Dalen opstøjer, for at besaae

saade Heiderne, paa hvilke Træplantning, om den var muelig, neppe vilde lykkes formedelst den skarpe Luft, der har alt for stærk Kraft, naar Skovene engang ere blevene reent udhugne. Dette kan tydelig erfares af de mange blotte Biergstrækninger i Norge, hvor tilforn har staaet skion Skov; ikke engang naar Skovene paa saadanne Steder blive tynde og giennemblæselige kan de bestaae, men fortorres efterhaanden uden at kaste frugtbart Frøe fra sig. De fleeste Bergværker, om de ikke har, saa vil de vist faae Aarsag at klage over Skovmangel, da dermed behandles ligesom med Korn, der vover hvert Aar til igjen. Jeg vil ønske, at min Tanske var urigtig, og at man om hundrede Aar herefter ei maatte komme til at sande den i Gierningen. Dog denne Mangel vil vel forekommes, da man lever i en Tid, hvor Bergværkernes Directeurer, ligesaa Skovkyndige som erfarne, selv vil have Opsigt med Skovene, i det mindste vilde de ei mangle at vælge de dueligste Personer dertil.

Alt for sildig har man indseet Skovmangelen, og endnu sildigere vil den oprettes, efter nærværende Omgangsmaade og Forvaltning. Ved de fleeste Værker skeer ingen ordentlig Udviisning eller Beregning over, hvor meget af Træ og Kul der behøves, i Forhold med Værkets Drist, enhver hugger efter Godtbefindende saa lange der findes Skov. Ikke heller ere Skovene i de senere Tider blevene opmaalte ved geographiske Kartter; thi efter de gamle vilde man nu have ondt for at kiende Situationerne, og finde Skovene igjen. Om Skovenes Conservation ved Bergværkerne have vi Forordningerne af 11 Jul. 1725, 31 Mart. 1741 og 27 Dec. 1752.

Men at vaage over de beste Loves Udvælgelse er en vanskelig Sag, hvor Egennytte og indbildt Fordeel fordrarver den ægte Borgerfrihed.

Saugbrugene ville vel ligeledes conferveres af deres Eiere, at de ei skulle mangle Saugtømmer til det ansatte Quantum, saa længe der er noget at finde enten i deres egne Skove eller tilgrændsende Almindinger, hvilke enhver fornuftig Saugeier nok paaseer, ei at blive misbrugte og ødelagte ved Undermaalsbrug, som desuden kun indbringer en ringe Fordeel. Mine Tanker i den Henseende, ligesom de fleste Forbedringer fra Penningen, ville maaskee være ligesaa unyttige som overflødige; dog maatte mig tillades, at anmelde nogle Misbruge, der endnu kunde yttre sig i Skovbehandlingen, saavel i Henseende til Vielkehandelen som Bordskæringen, hvorved Trælasten synes at blive udbragt til et for Landet mindre nyttigt Brug. Vielkehandelen er skadelig for Landet i den Henseende, at vi unde Hollanderne Skærelønnen; jeg vil ei tale om, at disse Vielker ved nogle Aars længere Væxt kunde ved Saugbrugene indbringe større Nytte, og at de tage meere Rum bort ved Udfibningen. Hollanderne skære disse Vielker og vore Planker i mindre Dimensioner til tynde Bræder, hvilke de afsætte i Middelhavet, og især til Spanien, hvorfra vi igien koebe de samme omgiorte til smaae Kasser, opfyldte med Citroner, Pomeranser, og andre saadanne Frugter. Hvorfor kunne vi ei selv skære vor Trælast i saa smaae Dimensioner, efter ethvert Lands Bequemmelighed? Jeg veed ingen Forordning, som forbyder det. Vi have jo selv Handel paa Spanien, og selv kunde bringe dem derhen, uden at overlade Fragten til andre.

Med

Ved Bordfæringen er det og en Feil, at man ei indretter sine Sauge til adskillige Sorter, finere og grovere, kortere og længere, efter Træets Beskaffenhed; thi hvorefter skal alt være lige tykt og langt? Det synes kun spilde Umage og maasske skadeligt, at hugge en Stok over til 5 a 6 Alninger Bræder, hvoraf jeg kunde faae 12 Alninger Planker, som ere meer end dobbelt kostbare.

Haandsangers Skade for Skovene, om de blive almindelig tilladte uden til Huusfornødenhed, behøver jeg ikke at anfere, da man i de senere Aar har havt tydelig Exempel derpaa. Et maae jeg endnu anfere, som maasske kunde blive en ligesaa fordelagtig Udsæls for Norge, som Baandstager til Bødkerarbeide. Den bekiendte Pileart, under Navn af *Salix viminalis*, hvilken bruges saa hyppig til al Slags Kurvearbeide, vøxer overflødigt i Norge ved Abreddene og andre fugtige Steder. I Dannemark forskrives de fra Holland og Tydskland, da denne Produkt er brugelig over heele Verden, følger lig paa sine Steder meer eller mindre affættelig. Bedre var det, om man kunde anlægge en Kurve-Fabrik, hvilket synes at fortiene en Præmies Udsættelse af Landhuusholdnings-Selskabet.

Skovvidenskaben er saa forslidt, at det vil være vanskeligt at hente sig for Igientagelser af hvad andre have skrevet tilføen, om man end havde reist heele Europa omkring, og camperet paa Grandserne af Asien. Man kan ligesaa let i denne Materie blive Skrifttyv, som en Skovbetient Skovtyv, den ene af Mangel paa egen Erfaring, og den anden af Mangel paa egen Underholdning. Jeg vil ei længere opholde mig ved denne Materie,

rie, hvilken jeg meere systematist har udført i mit Forsøg om en Forbedring i det Norske Skovvæsen, men til Slutning allene sige: at dersom vi allene ville betragte Daarligheden af Skovenes Behandling i den forbigangne Tid, og ei see paa Forbedring i den tilkommende, saa ville vi gandske vist for bestandig blive Døsmere i Skovvidensskaben.

2) Fiskerierne ere næsten ligesaa fordeelagtige for Norge, som Skovene, og kunde blive det meere, men da de fornemmelig hænge af Vhllen, saa ere de ei saa faste at bygge paa, som anden Jordprodukt. De Norske Strande velsignes som oftest med et godt Fiskerie, hvilket igien dyrkes i meere eller mindre Fuldkommenheds Grad. En systematist Afhandling derom synes endnu at mangle os. Vi have kun Etatsraad Hagerups om Fiskerierne, Prof. Strøms Sammenligning imellem de Norske og Svenske Fiskerier, Etatsr. Fielsøds om en nye Handels-Indretning i Island, Betænkninger foranledigede af et Handels-Selskab, man i Tronhiem agter at oprette, og endeel smaae Stykker i Magazinerne. Andre have gjort sig denne Syssel meere anselegen, hvorom meere kan sees i Memoires de Cap Breton, Büschings Magazin für die neue Historie und Geographie, Abbed Rannal i hans Histoire philosophique & politique, hvor han beskriver Terrenewes Fiskerier, Russels History of America. Man seer deraf, hvor meget de Terrenewiske Fiskerier have taget til siden Aaret 1763, nemlig at de nu, efterat Colonierne i Vestindien ere forsynede med nødvendige Fiskevare, kan indrente 500000 Pd. Sterl. aarlig. Hr. Fielsød troer, at det Islandiske Fiskerie kunde indrente ligesaa

saa stor Sum, naar det blev benyttet paa den Maade, som de Franske og Engelske bruge. I det mindste seer man endnu, at de Franske, Engelske og Hollandske have i lange Tider drevet med stor Fordeel det vandrende Fiskerie paa Island. Ligeledes have Kiebmændene fra Archangel og Kola fundet Regning ved at tage Deel i vort Fiskerie i Finmarken, hvorved den wiise Regjering i Rusland ei allene forøger sit Folks Nørelse, men og har aabnet en nye Næringsvei, der indrenter en Lønde Guld om Aaret.

Kaste vi Biet hen til Grønland, finde vi og der Engelske og Hollandske Fiskere, hvilke, uden at giøre Hinder i vores Fangst, bringe skienne Ladninger hjem. Saadanne Fiskerier udfordre, foruden Indsigt og Klog Bestyring, en Fond, der allene kan udredes enten af Regjeringen eller et Selskab af velhavende Kiebmænd. Vi have ei manglet disse Indretninger, men maaskee meere Indsigten og den rette Brugsmaade. Vi ville imidlertid vente paa Forbedring, og som vi tage Moder op efter andre i mindre nyttige Ting, vil det heller ikke blive en Skam, at efterligne andre i at fiske, som dog er en anstændig og nyttig Konst.

Norge er fra Lindsnæs til Nord-Cap omgivet med Havet, som enhver veed; denne vest- og nordvestlige Landstrækning er meget biergagtig, og ligesom af Naturen allene bestemt til Handel og Fiskerie, da Jordmonnen baade er snæver og vanskelig til nogen betydelig Jorddyrkning. Sendensfields er Fiskeriet ei af saa stor Betydning, dog kunne Anchiofer, nedlagte efter den berømte Madame Munchs Maade, blive en fordeelagtig

Han:

Handel, naar man vilde drive den med nogen Magt. Ligeledes Laxefiskeriet paa mange Steder, og i Beskyn- derlighed ved Mandal. Desuden Makrel, Torsk, Berggylte, Blaastaal, Hummer, Østers &c. Ende ogsaa her paa den Norske Ball finder man Engelske og Hollandske Fiskehukkerter, som for en ringe Priis op- kobe vores Fisk, og bringe den Hiem til god Fordeel. De give 2 a 4 Skill. for en Hummer, og faae en Gyl- den og vel meere igien i London og Amsterdam. Dens- ne Fordeel kunne vel Landets egne tiltrække sig, naar de ville indrette Skibe dertil, og gjøre dette Fiskerie til en Handelsgreen.

Nordenfielbs er, foruden de foran anførte Sorter, det betydeligste Fiskerie Silb og Torsk, eller Skren, Langer, Hellesthynder, Sen og Brugde, hvori egentlig Udskibnings-Fiskeriet bestaaer. Af andre mindre, som tiene til Føde i Landet, kan man regne Lax, Ørreder, Blege eller Billinger, Kuller, Lyr, Ugher, smaae Torsk og Sen, Piigvarer, Flyndre, Mort &c., hvilke ved denne Leilighed ei kan komme i Betragtning.

Silb, som den betydeligste af alle, kunde vist for- tiene en bedre Behandling; det fornemste derved er, at den strax kommer levende i Salt, dernæst at mindre Jus- tager blive dertil brugte; thi det er bekiendt, at Silb nedlagt i Fierdinger holder sig længere, end i en heel Tønde. At bruge dertil Vegetræe i Steden for Fyr, vil blive for kostbart i Norge, hvor der findes gandske faa Steder Egeeskove. Men mon man ei kunde trække Tæresmagen af Fyrretræet enten ved nogen Slags Røg, eller ved at lade Jusstagerne nedsenke i Seen en Maanedes Tid

Tid før end man vilde bruge dem til Silbens Nedsaltning? Det kommer og meget an paa, især med Sommerfilden, at Ganen bliver udtruffet, og Insekterne vel affkyllede, før end Nedsaltningen skeer; thi derved forðerves mange Ladninger; enten maage saadanne Sild saltet alt for stærkt, hvorved den taber sin Feedme og Smag, eller den bliver suur og bedørvet.

Torsk eller Skrefisfiskeriet kommer næst efter Silben. Det drives maaskee ikke nær med den Force, som det burde. Den fornemste Feil bestaaer nok deri, at Fiskerbaadene ikke ere indrettede saaledes, at man kunde holde Søen dermed, og ei være nødt til, hver Aften og undertiden med Livsfare at søge Havn. Ved store Fartøier kunde man ogsaa have den Fordeel, at Fisken paa Stedet kunde blive nedsaltet, og desuden det Haab, at de ved Omkrydsning kunde opdage endnu lykkeligere og fordeelagtigere Fiskebanker paa Havet. De sædvanlige Baade, naar de skal have nogen Tid til at fiske, og komme tilbage om Aftenen, kan ei vove sig længere ud paa Havet, end 4 til 5 Mile, selvfølgelig ei heller benytte sig af det Fiske, som kunde findes 10 til 12 Mile udenfor. Hellefhynder-, Lange- og Senfiskefiskeriet drives endnu nærmere Landet, og mange Tider inde i Fiordene. Brugde, *Squalus maximus*, denne Fisk fanges allene for Tranens Skuld, den kan have 12, 16, ja 20 Tønder Lever i sig, fanges med Harpun, ligesom Hvalen, og naar Leveren er taget af den, lader man Resten sænke til Bunds.

Til vore Fiskeriers Forbedring var det godt, om Oplagshuuse af Salt og Trær bleve oprettede hist og her

her paa de beqvemmeste Fiskeværn, thi ofte ophører Fiskeriet af Mangel derpaa, og Fiskerne maae sælge deres Fisk raae for en Bagatel. Compagnier, oprettede til Fiskeriernes Opkomst, ville vist ei være at foragte, allersælst om Gadningen med Gilden kunde indrettes paa den flamske, og med Torske og Langer paa den Terrenewiske Maade.

3) Produkterne af Bergværkerne ere vel drevne i dette Seculum med temmelig Iver, men om jeg maae sige det, ei allesteds med den største Nytte og Vindskibelighed. Læseren skal strax blive underrettet derom, men først maae jeg opregne de betydeligste Bergværker. Guldværket ved Edsvold, hvilket er bleven nedlagt af Mangel paa Gulberts, eller rettere, fordi det ei lændte Uimagin i Forhold mod de andre Værker. Kongsbjerg Sølvværk staaer endnu ved Magt, og da deraf kun udvindes lidet Sølv, saa udfordres ei heller saa meget Kul og Brænde, hvorfor dets betydelige Skove ere temmelig conserverede; hvorved jeg ei kan forbigaae at anmelde det der oprettede Seminarium, en Indretning ligesaa nyttig som beqvem paa dette Sted til Bergvidenskabens Forfremmelse. Kobberværker: Keraas, Løckens, Selboe, Dvichne, Friderichsgave, Guldnæs, Friderichsminde, Guldstad, Christiansgave, Moche. Jernværker: Dillemark, Bærum, Hassel, Solvig, Egge-land, Edsvold, Hakkedal, Moss, Ulefoss, Fossum, Næs, Laurvig, Dudal, Eidsfoss, Soanedal, Frosland, Lefse, Mostamarken. Andre Værker: Blaafarveværket paa Fossum i Modum, Alunværket ved Christiania, Walløe Saltværk, og adskillige Glas- og Tegl- værker, hvilke alle udfordre Træ og Kul til deres Drivt,

og

og i Mangel deraf maae indstilles og nedlægges. Nogle gamle ere allerede nedlagte enten af Mangel paa Malm eller Skov; nogle nye optages, og mange flere kunne endnu findes, men som ikke allesteder findes Skov, ville saadanne Opdagelser kun lidet gavne.

Hvorkænge Skovene ville tillade disse Værkers Drift, veed man ei saa lige, da nøiagtige Karter og Beskrivelser over ethvert Værks Skove mangle, og neppe vil man faae det at vide, førend Værket staaer færdig at nedlægges af Mangel paa Skov. Jeg troer ikke det var ganske umueligt, at udfinde et vist Forhold imellem Skovene og Værket, eller imellem Norges Skove og dets Værker, hvilket saaledes maatte indrettes, at ikke flere Værker maatte optages, end de, Skovene uden at formindskes hvert Aar kunde vedligeholde med Træ og Kul, ikke heller meere Malm opvindes af et rigt Værk, end dets tillagte Skove uden Skade aarlig kunde taale at forarbeide, thi derved kunne de beste Skove ødelægges. Efter den Mængde Malm, som udhugges under Jorden, udhugges gierne Skovene over Jorden saaledes, at de ei kan vinde Tid at vore til igien, allerhøjest om Værkets Flor staaer ved Magt i nogle Aar.

Skovenes Inddeeling i visse Hugster synes fornemmelig at burde finde Sted ved Bergværker, hvortil alle Slags Træer kunne tiene til meere eller mindre Nytte. Dernæst burde paasees, at de høie Jordstød og Rødderne, Toppene og de største Greenie bleve brændte til Kul, enten i horizontale eller smaae Cylinder-Kulmøller, hvorom jeg har skrevet tilforn.

Norge

Norge har flere Slags raae Produkter af Biergesne, hvilke kunne tiene til Vindskibeligheds Brug. De skionne Marmorbrud, hvoraf kun lidt bruges og endnu mindre raffineres. Jæststeen, som og kaldes Grydesteen, hvoraf Kaffelovne, Gryder og andet kunde, naar Arbeidet skeede paa Stedet, til megen Fordeel forfærdiges. Udfælsige Slags Skiefersteen, Slibe- og Qvarnsteene, foruden mange Slags rare Steene, som Agat, Jaspis, Crystal, Magnet, Granat, Zeolit &c.

Engen skal kunne nægte, at jo mange flere Familier kunde underholdes ved at forarbejde og forædle disse anførte Sorter, end ved allene at opgrave og udhugge den raae Produkt til Udfærsel. Uden Fabrikers Anlag vil det neppe skee, da en eller to Familiers Drift ei vil komme vidt dermed. Efterat jeg har opregnet de betydeligste Bergværker, finder jeg det ei ganske overflødig, at tale noget om Forarbejdningen af disse raae Produkter, hvilket egentlig er Formaalet af dette Skrift. De ædle Metaller vil jeg gaae forbi, da de let forarbejde sig selv, og næsten forsvinde under Forarbejdningen.

Kobberet, en skion Metal, som bruges over heele Verden til mangfoldige Slags Bequemmeligheder og Zirkater, er bleven med Virksomhed opgravet af vore Gruber, omsmeltet i visse runde Former, og udfælsket til Holland. Derefter have Hollænderne forarbejdet vores Kobber i tynde Plader og andet uddreuet Arbejde, hvilket de med stor Fordeel har affat rundt om i heele Europa. Ja skam at tale om, saa have vi selv alt for længe fæstet vort eget Kobber forarbejdet tilbage af Hollænderne. Vi have kun havt en Plathammer ved Koraas Kobber-

Kobberværk, som netop har plattet Kobber til Stiftets
Gornodenhed, Værkets Drikt, og nogle Plader til Re-
parationer ved Kirketagene; meget lidet udfiktes deraf
til Danmark og Frankrig. Men hvad Fordeel kun-
de man ei have havt, om man selv havde forarbejdet
Kobberet i de nu saa brugelige og begierlige Plader til
Krigsfiktes Forbudning, Kiedler, Flasker og Pontons,
foruden andet Arbejde til Huusholdningsbrug. At for-
vandle Kobber til Messing er bekiendt over heele Euro-
pa, og bruges med Fordeel endog paa de Steder, hvor
Kobberet ved Transporten maae falde temmelig kostbart;
kun i Norge, hvor man har Kobber i Overflodighed, er
endnu denne Konst og Næringsvei ubekiendt. Galmeyen
kunde man lige saavel bekomme i Norge som andre Stæ-
der, om den ikke ved nye Undersøgning fandtes i Lan-
det. Endnu staaer tilbage, at blande Kobber med an-
dre Metaller til Kanonstøberier, Klokker, Mortere og
andet Gørtlerarbejde, hvilket paa andre Steder sætter
Vindfibelighed i Gang, og ernæker mange Familier.
Hvor mange Fabriker vi have af denne Sort har jeg sagt
tilforn, men endnu maae jeg lægge til, at Norge i Sær-
deleshed mangler denne Indretning, hvor man dog kun-
de have Haab om at levere det forarbejdede Gods nogle
Procent lettere Kieb.

Til saadanne Slags Fabriker udfordres fornemmel-
lig Vandfald og Kint, hvilke findes maastee overflodige-
re i Norge end noget andet Sted. Den raae Produkt
haves i Landet, og hvad fattes da? Skulde det være
Genie og Opfindelsekraft? Nei! man kan fremvise
alt for mange Konsthjælp, udarbejdede med den Nør-
ste Tølskniv, og andet Gørtlerarbejde, gjort uden Un-
der-

derviisning, at man skulde tvivle derom. Den fornemste Aarsag er nok den overflødige Mængde af raae Produkter, der findes i Landet, hvorved Folket i en Hast, uden Hiernens Anstrængelse, kan finde Mæringsveie, og saa lange Folket er beskæftiget dermed, kan man ei vente at det vil anlægge Fabriker, der i de første Aar neppe ville betale Omkostningerne. Mærkeligt er det og, at jo mindre raae Produkter et Land har, jo større Vindskibelighed har det at tilvirke og forædle andre Landes raae Produkter. Maaskee Aarsagen ligger i Tingenes Natur, at man heller vil forarbejde andres Vare, end sine egne, ligesom alt Fremmed maae være hyppeligere og bedre end vort Eget. Et Land, som ei har raae Produkter selv, maae enten have Overflødighed af Fædesevare til Indbyggernes Underholdning, eller tilforhandle sig raae Produkter af andre, for at sætte Folket i Arbejde, og derved vinde saa meget, at det kan bekomme sine Bequemmeligheder til Livets Ophold. De betydeligste Participanter i Kobberværkerne have længe indseet denne Mangel, men da mange ere fraværende, og andre Kiebmand, der have en udstrakt Handel, saa kan man ei vente, de ville beskæftige sig med nye Fabrik-Anlæg, og da de handle en gros ved Indførelsen, ville de neppe nedlade sig en détail ved Udførselen af Vare. Regjeringen maae da i det mindste begynde saadanne Anlæg, eller forstrække visse Brugspatroner til at oprette en eller anden nyttig Fabrik i dette Fag.

Everrig, Holland og Tydskland have mange saadanne Fabriker til at forædle og omdanne Kobberet, hvorfra vi meget let kunne forskrive duede Mestere til Værkets sikrere og fordeelagtigere Drift; og maaskee det kunde

kunde være nok med at indrette Fabrikken efter Statsraad von Hemmers Skienne Indretning ved Brede i Slesland. Nok talt om denne Metal, hvis Historie man med Begierlighed vil forvente af en eller anden oplyst Landsmand.

Jernet kommer derefter, hvorom jeg kun ganske kort vil tale, men henviser de gunstige Læsere til Hr. Kinsmans fortreffelige Afhandling derom. Af raare Produkter fortjener Jernet vist den meeste Granskning og Undersøgning, som det er det anselegnest og meest brugelige Metal i alle menneskelige Syfter, saasom alle Slags Værkøi til at frembringe andre Metaller, til Fabrikers og daglig Haandterings Brug, til Bequemmeligheder, Nødvendigheder og Virater, kort sagt, uundværlig for Mennesker i Almindelighed. Som denne Metal er den overflødige og ældste i Norden, burde man og vente, at den allermest er bleven undersøgt og bekendt i alle Deele. Men denne Metal har saa mange forskiellige Egenskaber, og kan forandres paa saa mange Maader, at Naturforskere ville endnu have nok med at bestemme dens Nytte og fordeelsagtigste Brug. Man har mange lærde Skrifter derom, hvoriblandt her anmærkes Hr. Jars voyages metallurgiques, Reaumours om at forvandle Jern til Staal, Svedenborgs de ferro, Hr. Horns Essais concerning Iron and Steel, Perrets memoire sur l'acier, Hr. Levis chemiske Afhandlinger om Jernets Egenskaber og Kiendemærker.

Foruden de anførte Jernets Fordeele kan det endnu bruges med Nytte til Medicin, Farverier, Garvning, og mange flere Ting, som vilde blive for vidtløftigt at

opregne. Nu maae jeg spørge, om vi veed at benytte os af vort Jern til disse Fornødenheder, eller om vi tilkøbe os dem af andre? Jeg burde som Normand svare Ja, men da Erfaringen let kunde røbe mig, er det best at blive ved Sandhed, og sige, at vi endnu tilkøbe os mange Fornødenheder af Isenkræm og andre Jernvare af Engeland og Holland, som Knive, Spænder, Knappe, Laase, Saxe, Dreiejern, Høvletander, Sauge, Borer, Spader, Halker, Syle, Hamre, Krylstænger, Sporer, Bidselstænger, med meere. Af Sverrig købe vi Rieder, Saxe, Plougjern, Hesteskoe, Søm, Sauge, Knive, udhamrede Jernplader og polerede Blikkskaaler, hvorved mange Tusinde Rigsdaler maafee aarslig gaae ud af Landet. Jeg vil til grundigere Berøis herpaa anfere en speciel Regning: Et af de maadelige Kirkesogne i Norge kan man ansætte for 200 Gaardsmænd, foruden Hunsmand og Jnderster; enhver Gaardsmænd kieber gemeenlig paa Markederne, Syndensfelds Grundsat, og Nordensfelds Levanger, hvert Aar i det mindste 2 Rier eller Liaer a 24 Skill. = = 3 Mk. et Plougjern a 32 Skill. = = = = 2 — to Gang Hesteskoe a 16 Skill. = = = = 2 — en Sauge hvert 3die Aar a 48 Skill. = = 1 — en Sax, en Kniv, en Blikksaal, Søm og Jernplader hvert 6te Aar a 1 Rdr. = 1 —

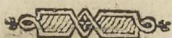
tilsammen = 1 Rdr. 3 Mk.

hvilket af 200 Bønder beleber sig til 300 Rdr., og af 100 Kirkesogne til 30000 Rdr., hvilken Kapital synes at være alt for stor til at man skulde see igiennem Fingre dermed, og saa sammelig lade sig tage ved Næsen af Fremmede, da vi have ei allene meget godt Jern i Landet, men og den ønskeligste Leilighed til at oprette saadanne

baune Fabrikker i Nærheden af Værkerne. Den eneste, som med nogen Virksomhed har begyndt dermed, var den ædle Landsmand og nyttige Borger Hr. Clasen, Eier af Værum's Jernværk ved Christiania. Hr. Hefmans Værk ved det gamle bløehaltige Sølvværk, ikke langt fra Strømsø, bør dernæst anmærkes; ved den gamle prægtige Steendamm over Elven har han anlagt et Aarsgangs Møllebrug, otte Spigerhamre, en Bolthammer, en Stangjernhammer med 6 Kamme, en Valsemølle, en Saugmølle til at flæse Bræder i finere Dimensioner, et nyt Slags glasserede Tegellovne til Brændevædens Besparelse, som er en Sag af megen Bigtighed i Huusholdningen; han ernærer ved sit Brug 80 Mennesker, sætter Vindskibetighed i Gang, og fortjener vist baade Agtelse og Understøttelse. Kanonstøberiet ved Mosses Værk, Laurvig og Fossun, samt Kalkelovne og Grødestøberier ic. ved de andre Værker, udmærke Patrioterne ved mange skønne Forbedringer; dog bestaaer ikke alt i at lette Affæringen ved nye Modellers og Tegningers Opfindelse. Naar et saadant Værk skal bruges paa den fordeelagtigste Maade, maae Malmen og Jernet sorteres og bruges efter Omstændighederne til større og mindre Gods og Meubler; thi at støbe Døse og Gryder af det Jern, som kunde bruges til finere Arbeide, synes ikke at være rigtig, naar Indretningerne dertil kunne have.

Ligesaa at udskibe vort Jern i Stænger til Engeland, og fløbe det igien omdannet til Saxe, Knive, Stuiier, Knappe, og andet fint Arbeide, synes ei alleene at være skadeligt, men tillige skammeligt for en saa oplyst Nation. Vi kunne ligesaavel forandre Jern til Staal, som andre, og fra vore Naboer bekomme Mo-

dellers af deres horisontale og vertikale Poleremaskiner til
 Betteelse for Arbeidet. Norge kan fremvise Konsthjælp
 nok af enkelte Personer i dette Fag, men kun saa have
 endnu gjort det til en Fabrik og Handel, som er Hoved-
 seilen. At forfærdige Geværer, især Rifler, og at ind-
 satte Messing i Jern, ere de Norske Mestere, men de
 holde ingen Evende og Dreng, selselig maae Arbeidet
 gaae seent og blive kostbart. De fleste Bønder have et
 Smedeværksted paa Gaarden, hvorved de til Jerns-
 denhed reparere og forfærdige Gaardsredskab, men in-
 tet til Uffæining. Ofte forsamme de og derved andet
 meere vigtigt Arbeide. Jern-Fabriker af alle Slags ere
 upaatvilelig en stor Mangel i Norge, da neppe noget
 Land er meere beqvemt dertil, saavel i Henseende til de
 raar Produkters Godhed og Mængde, som til Uffæinings-
 gens Letthed paa fremmede Steder. Vi kunne maaflæe
 ligesaa let stiele denne Kunst fra Engellænderne, som vi
 have lært at eftergiere deres Glas.

4) Jorddyrkningen eller Kornavlingen har jeg an-
 ført som en af Norges Hovedprodukter, visselig er den
 og ei af saa ringe Betydning, som mange forestille sig
 i et Land under et saa koldt Klimat, Pient Landet efter
 sin biergagtige Situation vel aldrig kan komme til at
 brødføde sig selv, især Nordenfjelds. Hvad Fremgang
 deri er gjort efter Landhuusholdnings-Selskabets Op-
 retelse, vil bestyrke min Meening. De faste Veigder eller
 Sogne oppe i Landet avle meere og langt bedre Korn i
 Proportion end nogensteds i Dannemark. Visse mis-
 lige Aaringer af Frost eller Skind have vel berøvet Græs-
 dens Guldkommenhed, men med Tiden vil man haabe,
 at saadanne Ulykker maaatte saa meget mueligt forekom-

mes ved Magasiners Oprettelse, saavel i Kiebstæderne, til at forsyne Seekysten, som i Fjeldbygderne, hvor Kornet gemeenlig frøs bort, og hvor Transporten fra Stæderne er lang og besværlig. Jeg vil herved nævne de Sogne, hvor saadanne Magasiner fornemmelig burde anlægges: Løssø, Baage, Tønsø, Tolgen, Øvikne, Søndensfjelds, Opdal, Holtaalen, Tydals Uner til Selboe og Merager til Størdalen, Nordenfjelds, foruden flere Fjeldbygder, Balders, Hardanger &c., hvile alle trænge i meere og mindre Grad til Korn, ja ofte nedsaages at hente det paa Hesteryggen 20 til 30 Mile fra Kiebstæden.

Saadanne Bygdemagasiner kunne oprettes lettere, end man for nærværende Tid tænker. Naar det blev Bønderne paalagt, at opbygge ved Kirkerne et saadant Huus, inddeelt efter Sognets Fierdinger, og desuden i visse Parter til hvert Slags Korn; naar dette var i Stand, troer jeg, at et eller to Aars Kongetiende vilde sætte Magasinet i fuldkommen Stand. Og om ei Kongen vilde skienke disse fattigste af hans Undersaatter denne Kapital til en saa nyttig Indretning, kunne maaskee Magasinet med Tiden ved gode Aaringer finde Leilighed at igienbetale dette Forskud: enhver Bønde skulde forpligtes, at erlægge hvert Aar noget vist til Magasinet, enten in Natura af Korn, eller Penge at lise for. Bestyrelsen deraf skulde allene overdrages til 4 a 6 af de beste Bønder, hvilke, overbeviste om Nytten deraf, skulde paasee dets Beste med godt Korns Indbringelse og Omstiftelse hvert Aar, at Magasinets Korn bestaadi kunde tiene til Sæd. Naar saadanne Indretninger kom i Stand, og Nytten deraf blev siensynlig, troer

jeg vist, at endog maadelig frugtbare Kirkesogne vilde paa egen Bekostning oprette sig et saadant Forraadskammer, hvorved Hungersnød kunde forebygges; og hvilken Indretning kunde vel fortjene meere Understøttelse af Regjeringen, og Landets Patrioter, hvilke ikke sjelden bortskienke deres Midler til offentlig Brug?

Naar man vil see hen til det Skilderie, som Forfatteren af *sur les finances* pag. 86. gier over sit Jødes Lands fattige Indbyggere, hvilke med grædende Taare snuste, at deres Børn hellere maatte henrives af Bernes Kopperne, end see dem omkomme af Hunger, da de ved stærke Paalæg, og mislige Aringer ved Blinbjergene, ei havde andet end Alid at opholde Livet med; naar man betragter dette, siger jeg, og tillige den retfærdige og menneffelige Maade, hvorved Undertrykkelsen blev nedslaaet, Ustyldigheden beskjettet, og Trangen afhiulpet: saa kan man ei andet, end med et selende Hierte sammenligne vore gode Kongers prisværdige Omfarg for at afhielpe Undersaatternes Trang og befordre Folkets Lykke. Naar man tillige sammenligner Hvedeklid med froffent Korn og Bark af Træ, hvormed de ynkswærdige Nørste Bønder saa tidt have maattet opholde Livet, troer jeg vist, at intet Folk meere kan fortjene sin Konges medlidende Barmhiertighed i dyre Aringer; og neppe vil de Franske Undersaatter med al deres medfødtte Bøstalenhed overgaae de Nørste Bønder i deres varme Ønsker og trohiertige Bønner for deres Konge.

Fjelleskabet har altid været til Hinder og Glæde, saavel for Jorddyrkningens som Slovenes Fremvæxt. Misundelse blander sig altid imellem fælles Jordeele, og enhver

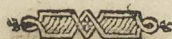
enhver søger at tiltrække sig det Beste og lægge Hindringer i Veien for sine Naboer; overbeviist derom har man begyndt at ophæve Fællesskabet paa mange Steder i Norge. Naar enhver Mand havde sin Eiendom afdeelt og indbegnet, vilde man see Skovene bedre vedligeholdte og Agerdyrkningen bragt til en større Fuldkommenhed. En indskrænket Eiendom, og en uindskrænket Frihed til at giøre sig den saa nyttig, som muelig, vil altid blive den beste Drivefiær til Landvæsenets Opkomst. Frihed og Eiendom er Norges største Herlighed, men saalange Fællesskabet ei er ophævet, er heller ikke Friheden uindskrænket.

Jamais la liberté ne cesse d'être aimable,

Et c'est toujours pour le pays un bien estimable.

CORNEILLE.

Saavel Odelsgods som det Beneficerede staaer færdig for at ruineres ved visse Leiligheder, det første ved Ushandelser og Igienløsning af Odelsprætendenter, det andet enten ved nye Bøxler eller Fæster, hvorved de Opsiddere, som skal drives fra Gaarden, i de sidste Aar saavel søge at berige sig af Skovene, som at trække Marken af Jorden, da deres Urvinger ei meere kan komme til at høste Frugter af Forældrenes Arbeide og Soeed. Odelsrettens Indskrænkning har vist været nyttig for Norge; thi naar Odelsmanden kom og lyste Pengemangel, for siden at indløse sin Gaard, blev den gierne, som sagt, ruineret i de sidste Aar. Da Odelsretten desuden har tabt den Herlighed af Skattefrihed imod Lednings Betaling, og kun beholdt Igienløsnings Retighed, kan det næsten være det samme, om den ogsaa blev afføkket, og alene forundt de Adelige, som

meest trænge til den, og endnu nyde Skattefriheden uindskrænket.

Om Agerdyrkningen maae jeg endnu lægge dette til, at mange Bøndergaarde ere alt for vidtledtige til en Families Underholdning og Dyrkning, hvilket lettelig kan erfares deraf, at paa en liden Gaard ofte findes større Velstand og ligesaa mange Folk, som paa en af de største. Beliggenheden kan være Aarsag dertil, men ikke altid. Der udfordres et Forhold imellem Jorden og dens Dyrkere; dette troer man nogenlunde at finde, naar man antager et Spand, Bog, Hud, Tunge &c. efter den almindelige Bønøvelse i den Norske Skilssætning at være en aspasset Jord til at underholde en Familie med fornødne Tienere. Dog maae iagttages Beliggenheden af Kiebstæderne, og Frugtbarheden af Jorden. At udrede Skatter og Contributioner af en 2 til 3 Spands Gaard, der ikke er bedre end en, der skulder $\frac{1}{2}$ Spand, maae nødvendig edelægge Opsidderne. De største Bøndergaarde kunne maaskee derfor gierne deeles i tvende Parter, ernære dobbelt saa mange Mennesker, og blive dyrkede til større Guldkommenhed.

Til Jorddyrkningen i Norge kan man endnu regne Her og Hamp, Humleavlingen, Potetes, Røpper eller Roer, hvortil jeg vil seie Lichen Islandicus, eller den bekjendte hvide Reenmosse, hvilke alle meget vel vore i Norge, og hvoraf den sidste besynderlig burde komme i Betragtning ved mislige Værinaer, da det er bekjendt, at af den kan faaages en fedterig Gelee, og maaskee ved Forsøg kunde bedre tiene til at blandes med Meel til Brød, end den sædvanlige Fyrre- og Alne-Bark. I
Fjelds

Fielbegnen tiener den og til Creatures Føde, og er vigtig i Huusholdningen.

Al vilde Bær har Norge en Overflodighed, som vist vilde tiene andre Nationer til en Næringsvei: Muldebær, Tintebær, Berberitser, Tranebær, Blaabær, Biernebær, Hindebær, Heggebær, og mange flere Sorter, hvilke ved Preparation kunne tiene en Deel i Stedet for Citroner, og andre til Most og Viin, som maaskee ei var at foragte, og vilde blive ligesaa begierlige andre Steder, som Champagne og Bourgogne hos os.

Al Norges mindre Produkter kan regnes Hester og Dvægavlingen, som endnu kunne forbedres meget, naar Stutterier bleve anlagte paa de Norske Fjelde, og vilde faar eller Skæfrier paa Verne ved Søekysten. Dernæst vilde Dyr, som Elsdyr, Reensdyr, Hjorte, Hærer, Bever, Los, Bierne, Ulve, Ræve, Sælhund, Fjellfras, Maar, Hermelin, Egern, og Fugle, Tiur, Urhøns, Kyper, Jerper, Bildgiæs, Vender, Bekasiner, Ederfugl, og mange flere Slags Rovfugle og Søefugle, der kunne tiene til Nytte formodelft deres skionne Fiare.

At opregne alle Norges raade Produkter vilde blive alt for vidtløftigt, men af de anførte troer jeg enhver maae tilstaae, at et Land kunde have nok, naar den rette Fordeel blev deraf høstet, og Produkterne bleve forarbejdede og forandlede i Landet.

5. Kapitel.

Om nye Fabrikers og Manufakturers Anlæg i Norge.

Intet Land i Proportion har flere raae Produkter end Norge, og intet Land er mindre forsynet med Fabrikker. Naboelandene skeer herved en Tieneste, og ventelig vil de giøre sig Umage for, at vi bestandig skal blive i Vandsundighed, og som et raat Folk udskeibe raae Produkter; men vor oplyste Tidsalder tillader os ei længere uden Skam at vandre i dette Mærke, og med Tiden vil man haabe, at andre Nationer ikke skal ansee os som halv blinde, ligesom Chineserne tilforn have anseet alle Europæer. At Chineserne udskeibe endeel raae Silke, Spanien og Frankrig raae Druer, er vist Aarsagen, at al denne raae Produkt ei kan forarbejdes i Landet, men aldrig har man hørt, at de have kjøbt deres Silke og Druer forædlede tilbage.

At forarbejde alle Norges raae Produkter var hverken giørligt eller tienligt for Landet; men at kjøbe fabrikerede Vare af Landets egne raae Produkter af Fremmede, er taabeligt og under al Oekonomie. De fornemste Fabrikker, som i Særdeleshed mangle og burde anlægges i Norge, ere følgende: Kobber- og Messing-Fabrikker Nordenfjelds, hvor de betydeligste Kobberværker findes, og mange Steder skion Leilighed til saadanne Anlæg; Jern- og Staal-Fabrikker af forskjellige Slags, efter Jernets Godhed, Søndenfjelds. Bærums, Fossums, Eidsfos og Laurvigens Jern skal være det beste, hvorfor
de

de fineste Fabrikker der burde anlægges. Ved Eidsfos Bælk har Brigader Huusmand tilforn oprettet et Staal-Manufaktur, som kan erfares af Forordningen af 22 Julii 1698. Hvad for Indretninger kan man ei vente af Laurvigens nye Eier, som paa en saa let Maade har bekommet dette skønne Bælk? Vist vil han forskrive fremmede Staal- og Jernarbeidere fra Engeland, for ei allene at forbedre sin Eiendom, men for at bekomme det herlige Navn af en nyttig Borger i Staten.

De andre Jern-Fabrikker, som ellers ved de fleeste Bærker burde anlægges, ere: at forfærdige Røder, Segler, Hesteskoer, Søm, store Sauge, Spader, Ører, Borer, Jern- og Blikplader, Strygjern, Bolte, Sære, Knive, og saadanne Ting, der bruges almindelig i hver Huusholdning og til en Gaards Redskab.

Geværer, Sabler, og meere til Krigsammunition fornødne Ting, kunde ligeledes fabrikeres bedre og for lettere Priis i Norge, end paa mange andre Steder. Af de finere Sorter vil jeg ei opregne flere, end Spander, Knappe, chirurgiske og mathematiske Instrumenter, Dreiejern &c., men med et Ord at sige al Slags Ijern- & Stålfrem, hvoraf vist hvert Aar indføres for en Lønde Guld i Landet.

Manufakturere og Spinde-Skoler mangle i Norge endnu meere, end i Danmark, og det var at ønske, at der bleve oprettede saadanne, i det mindste et i hvert Fogderie, og en Spinde-Skole paa hver Ladeplads, hvor Mændene bruge Fiskerie og Seilads, og Konerne alligevel for Lidsfordriv i de lange Vintertidener ernære sig
med

med at spinde og væve. Disse Manufakturere skulde bestaae i grovt Klæde, Stoffer, Lerreder, Dreiel, Seildug, og saadanne Vare, som kunne affættes i Landet. Vi er ei bekiendt andre af det Slags, uden hvad som fabrikeres i Tugthussene i Kjøbstæderne. Farverier burde ligeledes indrettes paa saadanne Steder, hvortil Landets egne Farver af Løv, Rødder og Jordarter fornemmelig maatte bruges, i det mindste blandede med fremmede.

En Fabrik af Træelar, Better, Spande, Væsker, Kurve, og anden Træelast, skaaen i smaae Dimensioner til Kasser &c., vilde vist være Opmuntring værd, og kunde lænne Umagen ved at skaffe Føde for gamle Folk og Børn.

Handlske-Fabrikker kunde ligeledes anlægges i Norge med Fordeel. De bekiendte Værdals Handlsker overgaae de udenlandske baade i Godhed og Lugt, men ikke endnu har man kunnet bragt det til nogen Fabrik.

Farverierne ere kun maadelige, hvilke dog ved den idelige Commerce med England, og deels med Russland, burde forbedres og bringes til nogenledes Fuldkommenhed.

Glasværker, Teglværker, Liarebrænderier, Tobakspiber, Olie- og Lim-Fabrikker, Alun- og Potaske-Brænderier, Saltværker, Salpetershderier, Papiir- og Krud-Møller, have Norge nogle af i meget god Stand og Drift, men maaskee ei i Proportion af Landets Størrelse.

Af Hætte- og Kam-Fabriker ere ingen endnu anlagte, uden hvad enkelte Personer have kunnet forarbejde, hvilke dog synes i Norge, ligesaa vel som paa andre Steder, at kunne indrettes med Fordeel, i det mindste til Landets egen Fornødenhed.

Huue- og Strempe-Fabriker har man begyndt med, hvoraf en er anlagt i Tronhiem, dog mangler endnu den rette Behandling og Drift, for at kunne holde Prisen med de fremmede.

Et Ulden-Manufaktur er og nyelig bleven anlagt af et patriotisk Selskab ved Gaarden Evenstad i Store-Elvedalen i Østerdals Fogderie. Denne Fabrik er beliggende ungefær midt imellem Christiania og Tronhiem, 25 Mile fra Kiebstæderne; ffient Transporten falder temmelig koftbar derfra, lover den ei allene god Fremgang og brugbare Vare, men og raalelige Priser. En saadan Fabrik har og megen Indflydelse paa den almindelige Huseftid, da unge Børn derved kan oplæres til en saa nyttig Konst, og siden forplante den hver i sin Egn eller Kirkesogn. Den meest fortiente ved denne Fabrik er den bekiendte agtbare Bønde Ole Evenstad; han har af sin egen Pung gjort betydelig Forfkud til Fabrikken, og er nu i Færd med at opbygge en Balkemølle til dens Tieneste. Hr. Wulfsberg, Kapellanen paa Stedet, hør og anmeldes som en nidkier Patriot og Medhjælper til denne Fabriks Opkomst. Jeg kunde endnu opreane mange flere smaae Fabriker, som med Fordeel kunde indrettes, men førend de anførte og meest nyttige for Landet blive istandsatte, kan ei ventes at man vil opholde sig med de mindre.

Til disse Fabrikers Oprettelse maae man opsøge due-
lige Mestere, enten de saa ere i Landet at finde, eller
man maae forskrive dem fra Fremmede. Fabrikker bør
anlægges paa bequemme Steder, saavel i Henseende til
Bandsald, Skov og Kul, som til Levnetsmidlernes Let-
hed, og Affætningen inden- eller udenlands. Enhver
af disse anførte Fabrikker fortiente vist en særdeles Beskri-
velse, og ei allene theoretisk, men og praktisk, med fulds-
tændige Tegninger over Maskinerne og Værktøiet, hvor-
til hverken min Indsigt vil strække, eller Tiden denne
Gang vil tillade mig. Vi have af Fremmede mange
fjæne Afhandlinger om særskilte Fabrikker, men de fle-
ste gaae ud paa at vise Indretningens Skikkelse og Ant-
ten deraf, kun saa have opholdt sig med at undervise i
Behandlingsmaaden, Opbyggelsen fra Grunden af, og
Brugen, hvilket dog synes at være en nødvendig Ting
ved Fabrikker.

Læseren vil vist faae Leilighed at bebreide mig det
samme; hvortil jeg allene kan svare, at min Hensigt ved
dette ringe Skrift har meere været at undervise om hvad
som kunde og burde skee, og at gavne ved at opløse
Manglerne, end ved at udfinde fyldestgjørende Midler
til at afhielpe enhver især, hvilket vilde blive et Arbeide,
der udfordrede meere end eet Menneskes Vindskibelighed
og Indsigter.

Jeg har forhen talt om Akademier og Skoler i den
Henseende, hvorfor kunde man ikke ogsaa oprette et Land-
huusholdnings-Akademie i Norge? Heril ville vel en
Deel Læsere svare: at man kan see, Forfatteren er en
Normand, og at en overbæven patriotisk Aand har færd
Den

Pennen. Andre vilde sige, at det var utimeligt og imod Politiken; thi de Norske kunne jo ligesaavel reise til Dannemark for at lære Landhuusholdning, Konster og Haandværker, som de hidindtil ved de Danske Universiteter have maattet lære Sprog og andre Videnskaber, for at erholde en beqvem eller ikke ubeqvem Karakter til et Embede i Fædelandet. For ikke at være vidtseftig i en Materie, som fortienet en bedre Skribents Oplysning, vil jeg allene svare, at der findes neppe noget Land i den oplyste Deel af Verden, som er af den Vistighed og Størrelse, som Norge, hvor intet Akademie er oprettet. Vore sydlige Naboer have Overflødighed deraf. Sverrig har oprettet Akademie i Gienland, og snart vil man see den store Catharina at stifte et paa Grandserne af Sibirien, for at udbrede Kundskabs Lys der, hvor det meest mangler i hendes Lande. Endnu maae jeg anføre, at, som Norge har meere Handel og Fart med England og Holland, end med Dannemark, saa vil det nok hellere og lettere lade sine Børn der oplære i saadanne Haandværker, Konster og Videnskaber, naar denne Lærdom ei kunde bekommes i Landet. Sverrig er endnu nærmere, hvor Huusholdningen er i temmelig Flor, og efter Anseende vil endnu meget forbedres. Jeg troer derfor, om intet andet, saa dog et Landhuusholdnings-Akademie burde oprettes i Norge, hvilket ei allene vilde blive nyttigt for Landet, men og gavnligt for Staten.

Akademiet burde anlægges i en af de Stæder, hvor Levnetsmidlerne ei vare for dyre, og hvor der handledes med alle Slags Vare, og hvorumkring var beliggende Bergværker, Skove og Fiskerier, for ved Leilighed at kunne anvende praktiske Underviisninger. Jeg vil nævne

nogle Stæder: Tronhiem, Bragnæs, Tønsberg, Echeen; dog vilde Tronhiem have forud dets Videnskabers Selskab og skienne Bibliothek, Natural-Kabinet, og den Hielp dertil kunde have af den rige Angeliske Stiftelse, hvis Indtræder af 12 til 16000 Rdr. aarlig med Liden vil overgaae Hensigten af Stifterens Indretning, og hvoraf allerede ere indrettede Vandspring i Byen, og opbyggt en nye grundmuuret Kathedral-Skole, som tillige kunde tiene Akademiet til offentlige Forelæsninger, om den ikke kunde udvides til begge Deele.

Sagen er ikke saa vanskelig, som man skulde troe. Som jeg har inddeelt Norges Hovedprodukter i 4 Slags, troer jeg og, at fire Professorer burde antages at holde Forelæsninger over enhver af disse fire Næringsveie.

1) En i Skovvidenskaben, hvorunder skulde indbefattes de første Grunde af Mineralogien og Bergværksvidenskaben, al Slags Jagt af vilde Dyr og Fugle.

2) En for Fiskerierne, Handelen og Skibsfarten med deres viide Omfang.

3) En skulde afhandle Agerdyrkningen og alle dens Greene af forskiellig Sæd og Brugsmaade, hvorunder kunde indbefattes Møllebrug, Bøaerier og Bryggerier, tamme Dyr og den specielle Huusholdning.

4) Skulde en være over Fabrikvæsenet og Haandværker, hvilke systematisk skulde afhandles hver for sig. Ved praktiske Forsøg kunde saavel i denne, som i de foran anførte, antages kyndige Mænd og gode Mestere til

til Hielp i Underviisningen, for at den rette Nytte maatte høstes af Indretningen.

Den Gage, disse Personer skulde nyde, vil vel ei blive saa betydelig, at jo Forbedringen i Landet og oplyste Undersaatter kunde veie op derimod. Maaskee et nyt anlæg Værk, Sangbrug i de Kongelige Almindinger, en nye opfundne Fiskebanke, en nye Fabrik, og nye Opredninger til Agerbrug i Almindingerne, kunne rigelig erstatte Kongen denne Udgiot. Naar Akademiet kom i Stand, og Folket indsaae Nytten deraf, vilde der vist ei mangle Patrioter, der betænkte denne nyttige Indretning ved en eller anden Leilighed, og da kunde det være Tids nok, at udvide den til en større Fuldkommenhed.

Maaskee og Akademiet med Tiden, ligesom andre saadanne Stiftelser, kunde bekomme et Gods af Forbedringerne i Almindingerne, en Kirketiende og Parter i Værkerne, naar det først var oprettet og havde en Fond at begynde med. Denne Fond kunde maaskee lettelig bekommes, naar Akademiet blev indlemmet med det Norske Videnskabers Selskab, hvilket alligevel aarlig udsætter Præmier til Landhuusholdningens Forbedring.

Lærerne skulde baade theoretisk og praktisk undervise alle, som forlangte Oplysning. De skulde være Consulenter for de Kongelige Collegier, og giere Foreskillingen om alt, hvad som kunde være nyttigt og forbederligt i Huusholdningen. De Studerende, som havde taget sine Examina ved Akademiet, maatte forundes nogen Hielp til at reise udenlands, for end videre i en eller

anden Videnskab eller Haandværk at gjøre sig duelig, og ved Hiemkomsten maatte de til Belønning nyde et Embede, eller et Slags Privilegium ved deres Haandværk eller nye anlagte Fabrik. Monopolier synes ei at være anvendelige uden paa nogle faa Aar, da andre dermed hindres fra Vindskibelighed, og ofte blive saadanne Værelse blandede med fremmede.

Til at skaffe Ungdommen de første Grunde og Forsmag paa disse Videnskaber, burde der anlægges flere Real-Skoler i Landet, hvor Compendia af disse Videnskaber skulde læses.

Jeg behøver ei at forestille Nytten af en saadan Indretning, men af andre Landes Bæstfægtigelse med Landhuusholdningen og deres Agerdyrknings-Akademier vil man kunne blive overbevist om Fordeelen deraf. Man behøver ikke heller i Norge at opmuntre den patriotiske Aand (public Spirit i England), den findes allevegne, og enhver griber efter Leiligheden til at være Fædrelandet til Tjeneste, enten ved nye Opfindelser, eller at forbedre de gamle Indretninger. Kun dette maae jeg erindre, at Kunstnere, Fabrikkerer og Haandværkere ei have været i den Agt, som faa nyttige Borgere for Staten burde være, hvoraf skyder, at kun faa Folk, ja de arbejdende Borgere selv neppe ville sætte deres Børn i Lære hos en Haandværksmand. Deraf følger og den Uleilighed af mange Solicitanter og mange Staaedere; thi ens hver vil lære boglige Konster, og blive fornemmere end Forældrene, hvorved ofte de sidste blive ruinerede og skilte ved deres Næring, da de maae tage hvem de kan faae af gemeene Folk paa deres Værksted.

Denne

Denne ringe og ufuldkomne Plan indstiller jeg til
 noiere Overveielse af de i dette Sag foresatte kyndige
 Mænd. Finder den Bisald, og værdiges Forestilling
 til Regenten, vil jeg glæde mig paa mit Fødelands Bøge-
 ne, da jeg er fuldkommen overbevist om de mange For-
 deele, Landet ved en saadan Indretning usformæret vil-
 de indhøste.

6. Kapitel.

Om Indskrænkning for fremmede Vares
 Indførsel, saadanne, som kunne frem-
 bringes i Landet.

Ved Fabrikers nye Anlæg følger i Almindelighed den
 Bønseligbed, at kunne holde Priis med fremmede Va-
 re. Saalænge man ei har Fabriker nok at forsyne heele
 Landet med Vare af indenlandsske Produkter, maae man
 taale, at samme indføres fra Fremmede; thi uagtet at
 Forbud derpaa er skeet, vil Staten endog med sterste
 Strengbed have ondt ved at holde derover. Det er en
 afgjort Sag, at Landets Indkomst og Consumtion bli-
 ver større ved Folkeformæeringen og Næringsveienes Ud-
 bredelse, hvorfor man i Forstningen af en nye anlægt
 Fabrik maae oversee nogle Bønseligheder, naar man
 kun kan have godt Haab i Fremtiden.

At forbyde Indførselen af Vare, som lige saa go-
 de og til Nødvendighed kan fabrikeres i Landet, synes

at have nogen Nødsnødvendighed, men Forbud paa Vare, der for lettere Kieb kan tilveiebringes hiemme, bliver altid unyttigt. Dr. Smidt i hans Undersøgelse om National- Velfaand siger, " at en fuldkommen Handelsfrihed vil i et Land være det kraftigste Middel til med Tiden at for- syne sig med alle Haandværkere, Manufakturister og Kiebmand, som mangle hiemme, og til at opfylde det meget vigtige Tømme, de mærkede hos dem selv, paa den bedste og fordeelsagtigste Maade. Efter dette adels- modige System troer han, ved at forheie egen Jordpro- dukts Værdie, og ved dens bestandige Foregelse, at der Tid efter anden kunde indrettes en Fond til at anlægge nye Fabriker i Landet. "

I Frankrig sees et Selskab oprettet af Kiebmand, hvilke baade fabrikere og sælge. De ere bekendte un- der det Navn Marchands fabriquans, hvorom tales i Dictionnaire portatif des arts & metiers. Jeg vil en- ste, at denne Mode ogsaa blev optaget hos os, da Kieb- mand allerbest kunde forskrive det Nødvendige til en Fa- brik, og sætte Varene paa den bedste Maade indenlands. Derfor er den omtalte Fond for det meeste at finde i Kiebmandestanden, og naar et Handelselskab hvert Aar vilde afsætte noget vist til en nyttig Fabriks Oprettelse, vilde de behøvende Fonds snart bekommes. En privat Person, der havde anvendt sin Kapital til et stort Manu- faktur, vilde ved Hiemmemarkedets hastige Nabning for fremmede Vares Medsejning, ei allene nødes til at forlade sin Haandtering, men og miste sin Kapital og Velfaand.

Ved nye Fabrikers Anlæg maatte nødvendig skee nogen Indskænkning ved Soldatgisters Forhøielse paa
de

de Vare, man i Landet selv kunde fabrikere. Jeg har tilforn sagt, at nye Forbud paa fremmede Vares Indførsel, og ikke paa Brugene, vilde kun formeere Snig-handelen, hvorimod Confiscationerne neppe vilde opveie. Jeg troer derfor, at en maadelig afsaet Afgiort paa alle saadanne Vare vilde være meere fordeelagtig, og indbringe Staten større Nytte; hvilken Afgiort saaledes maatte bestemmes, at de indenlandske fabrikerede Vare, der ei vare af lige Godhed med de fremmede, kunde sælges for saa meget ringere Priser, og derved blive afsetlige. I England er Udførselen af indenlandske Vare bleven opmuntret ved Godtgjærelse af Tolden (Drawbacks), ved Præmier (Bounties), og undertiden ved fordeelagtige Handels-Traktater med fremmede Nationer. Jeg vil ei tale om de mange andre Slags Manufakturere i Storbritannien, der have erholdet enten et halvt eller heelt Monopol imod deres Landsmand; men om det sigter til at forøge Selskabets almindelige Vindfibelighed, er vel endnu ikke ganske afgjort. Det er vanskeligt at sige, hvor meget et Land enten vinder eller taber ved sin Handel; man skulde vide, om Landet har solgt eller kjøbt flere Vare af Fremmede, end disse have solgt eller kjøbt af Landet; men ved at giøre et Forhold imellem raare og fabrikerede Vare, seer man lettelig, at de sidste maae være fordeelagtigere for Staten til Afsetning, selv om deres Frembringelse lettes og understøttes saa meget som mueligt.

I Almindelighed gaaer det med Forbud paa fremmede Vares Indførsel, som med Forbud paa fremmed Korn, hvorved Korupgere gierne blive rige, men Almuen desto fattigere; thi fremmede Vare have en besn-

derlig Kraft, enten direkte eller indirekte, at blande sig med de indenlandske; hvorved her bemærkes Carl den Andens 15 Statut 7 Cap. i Engeland. Harde Freden imellem Engeland og Frankerig kommet i Neckers Tid, havde han besluttet at formindske Contrebanditernes Rænker og Toldens Besværgelse, just ved at nedsætte Toldafgioterne paa de forbudne Vare. Dette kan meget vel finde Sted i et Land, hvor Fabrikvæsenet er i enstøvelig Flor.

Toldavgjørelse synes besynderlig at have Sted for saadanne Vare, som enten kan afhjælpe Hungersnød eller sætte Fabrikker og Vindskibelighed i Gang, og i Særdeleshed for saadanne fremmede Vare, der med Fordeel igien kan udskibes og sælges til andre. Nye Fabrikker have alletider Vanskeligheder at bestride, hvorfor de og gemeenlig forundes nogle passende Privilegier, enten paa visse Aar eller udstrakt til et vist Distrikt, hvorinden en lige Fabrik ei maae oprettes paa nogle Aar; alt dette synes rimeligt og beqvemt til at bringe Indretningen i Stand og vedberlig Drift, for siden at underholde sig selv og svare den almindelige Consumtion. De naturlige Fordeele, nogle Lande kan have i at frembringe besynderlige Vare fremfor andre, ere ofte saa store, at det vil blive forgieves at kappes med dem. Ved saadan Lidelighed vil Forbud paa siige fremmede Vare ei finde Sted, da Forarbejdningen hiemme vil koste meere end man kunde købe dem for.

Kaae Produkters og Fødevarers Indførsel er sielben bleven anset for skadelig, hvor Handelen og Fabrikvæsenet er i nogenledes Flor.

Den

Den ene Stat søger gierne at giøre Bederlag ved Toldsforhøieller og Forbud paa fremmede Vares Indførsel. Saaledes har Frankerig 1667 lagt høi Told paa fremmede Manufaktur-Vare, hvorved Hollanderne bleve fornærmede, saa at de 1671 forbed Franske Vines og Manufaktur-Vares Indførsel i Holland; 1697 forbed Engeland Indførselen af Kniplinger fra Glandern, hvorimod Spanien til Bederlag forbed Indførselen af fremmed Klæde. Vi kunde vel paa samme Maade finde Leilighed at giengielde vore Naboer, naar vort Fabrik-væsen var i nogen bedre Stand, og vi ei trængte saa meget til Bruugen af fremmede Vare. Der er megen Forskiel paa, hvad Slags og hvorfra de fremmede Vares indføres, nogle synes endog nødvendige til at sætte den indenlandtske Vindskibelighed i Virksomhed, som Fædevare, nye Maskiner og Barkteer, med videre vi selv endnu mangle. Ligeledes naar Varen kommer fra de Steder, hvormed vi staae i en for Landet fordeelaagtig Handel, allerhelst om nogle af disse Vares igien kunde opmuntre Fragthandelen. En anden Sag er det med de Vares, der indføres af et befrægtet Naboerie, hvilket, naar ei kan gøres et forholdsmaessigt Bederlag, maae naturligviis vinde derved, trække Pengene ud og berige sig selv, hvilket egentlig har Sted imellem Frankerig og Engeland.

En Plan ligesaa vanskelig som stor vilde det være, at udfinde den beqvemmeste Tarif for Ind- og Udførsel, hvorved politiske Hensigter kunne foreenes med Landets Vel og den Kongelige Kasses Beqvemmeligheder. I denne oplyste Tidsalder kan man vente alle muelige Forbedringer af et Folk, der besseles af saa patriotisk en Mand til at befordre det offentlige Vel i Staten.

Kortelig har jeg afhandlet denne Materie, kun lidt synes den at henhere til mit Forehavende, og Tids nok kan man giere Forbud paa fremmede Vares Indførsel, naar vore Fabriker ere komne i den Stand, at Landet deraf kan forsynes.

7. Kapitel.

Om Compagniers, Bankers og Dplags-
huusenes Anlæg paa bequemme Steder, til
Afsætningens Lettelse og Handelens
Opkomst.

Det menneffelige Liv er skabt til Selskab, og Selskaber ere overalt indførte, enten til Tidsfordriv, eller, hvilket er meere fornødt, til at befordre fælles Lyksalighed. At Selskaber kan udrette meere end enkelte Personer er naturligt, og det er Aarsagen, hvorfor Compagnier ere oprettede i Handelsveien.

Banker ere oprettede til Handelens Lettelse og Vind-
stabiligheds Understøttelse. De ere Berlingssteder, hvor
man kan faae courant Myndt for accepterede Bexler og
Anviisninger, smaae Penge eller rettere Sedler i Ste-
den for store. Der ere og Laane-Banker (Caisses de
credit), hvor man kan faae Penge i Steden for Va-
re, imod en vis Rente eller Afgift. Man har og
Disconto-Banker, der laane Penge paa Bexler, førend
de

de ere forfaldne, imod lovlige Kenter, hvorved Handelsdelen lettes.

Oplagshuuse ere overalt indførte hos de Handels- de Stater. Den Nytte, de medbringe i Handelen, er noksom bekjendt. Oplag af Fødevarer tjener i paakommende Tilfælde af dyre Aaringer, og til Krigsforberedelse; Oplag af andre Vare tjener til at forfremme Handelsdelen, da man til visse Tider bedre kan affætte baade inden- og udenlandsk Vare.

Da denne Sag er af stor Bigtighed for et Land, vil jeg forsøge, til meere Oplysning, at melde noget om enhver især, for at see, om vi ei skulde feile i deres nærværende Indretning.

1) Handels-Compagnier, hvilke ere nødvendige til en udstrakt Handel. Vi have i Danmark mange deraf, hvis Skiebne jeg ei behøver at beskrive, men allene vil tage mig den Frihed at spørge: om de ere anlagte paa det beqvemteste Sted, og om Indretningerne ei ere opbygte paa et overdrevet Haabs Grund?

Det Ostindiske Compagnie er maaskee det eeneste, som med Billighed, formedelt fremmede Vares Uffættning udenlands, burde være beliggende i Hovedstaden. Derimod troer jeg, at de andre Compagnier, der kun have havt en ringe Skiebne, men desstørre Udgifter, ved alt for kostbare Bygninger &c., kunde med Fordeel have været anlagte paa andre Steder i Landene.

Efter

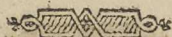
Efter mine ringe Tanker troer jeg tilforladelig, at, naar det Østersøiske Compagnie havde været anlaagt i Christianssand i Norge, det da havde været dobbelt fordeelsaagtigt, og vist kunde blevet et Emporium for alle krigserende Magter i Nordse'en. Min Meening bestyrker endnu meere den bekendte Sagnning, som de Engelske, Franske og Hollandske giøre til denne Bye i Krigstider. Den naturlige Fordeel, ikke at være indfrosset af Is i 2 til 3 Maaneder, bør tillige komme i Betragtning, da man næsten heele Vinteren kan giøre sine Operationer ved Affatningen. Norge havde og den store Fordeel deraf, at det i mislige Aaringer kunne have et Tilflugtssted, hvor Fødevare bestandig kunne faaes for en taalelig Priis. For Danmark vilde det og være til Nytte og Fordeel, fornemmelig for de Søefarende, som saa tit maae sætte Livet til i det farlige Katesgat, naar Transporter med Levnetsmidler om Vinters Tid maae skee. Det Danske og Østersøiske Korn kunde paa beqvemme Tidder føres derhen, Omtusningen af Vare skee sikrere, og Handelen lettes saavel for Danmark som Norge.

Det Grenlandske Compagnie synes ikke heller under Kongelige Administrateurer at frembringe den forventede Nytte. Maaskee dette Compagnies Anlæg burde være i Bergen, hvor Kiebmænd tilforn have bestyret samme med god Gewindst. Om Kongen end vilde beholde det selv, kunde jo hans Agenter ligesaavel bestyre det i Bergen, som i Kiebenhavn, hvor Leve-maaden og Bygningsmaterialier ere saa meget dyrere. Et Dplag af overflødige Vare kunde jo alligevel have i Hovedstaden, for at lette Affatningen.

Dette

Dette Compagnie fik derved bekvemmere Leilighed at for-
syne Island, som dog ønskes med Tiden den nye Hans-
dels-Indretning, beskrevet af Hr. Statsraad Fieldsted,
og udgivet af det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab.
Færee vil jeg gaae forbi, da det er og bliver et bekvemt
Sted til Sniahandelen, ei uden Fordeel for Danmark.
Andre Nationers Exempler ere i denne Henseende talen-
de Beviser for Handelens Indflydelse paa Stadernes
Bekvemhed; kun faa af dem have samlet alle sine Han-
dels-Compagnier i Hovedstaderne. Sverrig har sit Ost-
indiske Compagnie i Gothenborg, hvor Frankrig for nye-
lig har erholdt Tilladelse at have et Oplagssted, hvilket
vi maaskee kunne indskrænke ved at anlagge et i Norge.

Den Finmarkske Handel synes at burde overdrages
Tronhiem, saavel for Beliggenheden, som for at udvi-
de den til en Slags Fuldkommenhed, hvilket lettelig og
paa næsten ingen anden Maade kunde skee, end ved at
forunde Tronhiem en uindskrænket Tilladelse at anlagge
en Ladeplads eller Oplagssted paa Tromsøen, hvor den
beleiligste Havn findes, og alle Skibe, der gaae til Ar-
changel, maae passere forbi af Fregat for Malsstrømmen.
Det er næsten ubørt, at i en Strækning Land af omtrent
200 Mile, hvor Seilads og Handel er beleilig, ei fin-
des en eeneste Kiebstad. Fiskerierne vilde ved denne
Indretning tiltage meer end dobbelt, Landet bedre dyr-
kes, og aladere Udsigter vilde ved Vindstibeliighed og
Handel oplive heele Provindser, der nu ligge i Dvale.
Nyttige Borgere vilde derved erhverves Landet, og due-
lige Sæmand til at forsvare det. Forfatteren af de i
forrige Aar udkomne Betænkninger om det Tronhiemske
Handels-Selskab paa Tromsøen haver paa en tydelig og
grun-

grundig Maade fremsat alle de Fordeele, Landet og Handelen deraf kunde hofte, hvorhen jeg vil henvisse Læserne.

Ved at forflytte disse Handels Compagnier fra Hovedstaden, vil man vel formode, at det var at formindske dens Handel og Næringsveie. Men naar et Compagnie ei kan soutinere sig, og dets Actier falde Aar fra Aar, troer man ei det kan være Skade, at forflytte det til et beleiligere Sted. At overdrage declinerede Compagnier til Kongen, som bedre kan taale at giøre Forskud eller tabe, er det samme som at tage sat paa Kapitelen, naar man ei kan leve af Renterne. Desforuden kunne jo de samme Folk være Actie-Giere i Norge som i Danmark, og naar der kunde erholdes større Udbytte, havde ingen at klage, enhver kunde bestemme, hvad Slags Bære han vilde have til Oplag i Danmark, naar Udsætningen derfra kunde findes fordeelsagtigere.

Jeg vil ei videre indlade mig i det Omstændelige ved Compagnierne, da de ei henhøre til Fabrikvæsenet, uden for saavidt Handelen har Indflydelse derpaa, og derfor har jeg taget mig den Frihed at berøre denne Materie, som en Ting, der kunde befordre det almindelige Vel.

2) Banker ere Steder, hvor store Pengesummer nedsettes uden Rente, altsaa maae Renten indhentes ved visse pro C. Betaling, for den Tieneste de giøre de Handlende i Staten, enten ved Laan, Børsers Udbetaling ic. Betalingen skeer paa mange Maader, enten ved Courant eller Sedler, enten ved Transporter, nye Børsers Udstedelse, eller Anviisninger.

Et Banco-Compagnie bør fornemmelig vogte sig for at udstede flere Sedler, end der kan bruges til Circulation i Landet, thi Overskoden kommer altid tilbage til at indløses for Guld og Sølv eller Kobber, efter Myndternes Indretning. Mange Banker have ei noie nok paa-seet dette, thi Forholder bør allestider være saaledes, at de myndtede Penge bør have Ligevegt, da Sedlerne meget hastigere komme tilbage til Indløsning. Ved at udstede en alt for stor Mængde Bancosedler, hvis Overskud ei Banken kan indløse for rede Penge, bliver den ofte sat i Forlegenhed, og er nødsaget til at købe Myndtes Metallerne meget dyre for at holde Balancen.

Banker ere et nødvendigt Middel til at understøtte Handelen, thi de fleste af vore Kiebmænd ere ei i Stand uden den at udvide deres Handel. At leve af udenlandske Commissioner er vel ikke heller det fordeelagtigste for Staten, da Pengene gaae ligesaa hastig ud som ind, og derved vinder vores Vexel-Cours kun lidt. Disconto- og Laane-Banker ere egentlig de, jeg troer at kunne mangle hos os.

Disconto-Kasser ere mange Steder med Fordeel oprettede, inddeelte i Actier, og deres Fond anvendes ved Representanterne at discontere, mod 4 pro C. aarlig, Vexler paa to eller tre Maaneder. Saadanne Banker opbølge Handelen, og befordre Penge-Interessens Betæltelse og Omlobets større Virksomhed.

Laane-Banker hjælpe endnu i flere Henseender til at frembringe Vindstibehelighed, og at forekomme mange paatrængne Bankerøtter af private Handelskunsse.

Ofte kan en Kiebsmand, uden at overdrive sin Handel, blive sat i Forlegenhed for Penge. Naar da en Banke, foruden at discontere hans Brevler, kan forstrække ham saadanne Summer, og Tid efter anden modtage Betaling igien, saa befrier den ham fra mange Uleiligheder, der kunne standse hans Credit paa andre Steder. Laane-Banker kunne vel fordre større Rente, end den almindelige, hvilken dog ved andre Skaansler igien kan blive taalelig for den Handlende.

I Frankrig seer man endog visse Laane-Kasser oprettede, som ere betroede til visse Handelsmænd, hvilke maae indkøbe raae Materialier, som de igien maae udsætte i smaae Portioner til trængende Professionister; naar Varene ere færdige, bringer Arbeideren dem igien til Kiebsmanden, og faaer da baade Værdien deraf i Penge, fradrager Værdien af den leverede raae Produkt, og tillige nye Materie til Arbeide igien.

Saadanne høipriselige Indretninger kan man med Fornøielse anmelde i Dannemark, som det forrige General-Vare-Magazin, det almindelige Hospital, Christians Pleiehuus, og adskillige Spindeskoler. Norge synes derimod at savne alt dette, hvorfor jeg, overbevist om Nytten deraf, ei tager i Betænkning at sige, at en Disconto- og Laane-Banke i Christiania, som Hovedstaden i Norge, ei allene kunde opbialspe Handelen, men og bidrage til Fabrikernes Opkomst, hvilke begge Deele her komme i Betragtning, som Kilder til Statens og Landets almindelige Flor og Velstand. Naar man vil slutte fra de smaae til de store, saa ere ingen Personer og ingen Stater i en Hast blevene rigere end de,
som

som først have samlet sig en Fond, og begyndt med at laane paa Pandt eller Obligationer imod en vis forheiet Rente.

Staden Hamborg har et Assistentshuus, hvor Stadens Undersaatter kan faae Penge til Laans mod 6 pr. C. Cantonet Bern, Geneve, og Republiken Genua, have samlet store Rigdomme, ved at udlaaue Pengesummer til fremmede Stater.

Jeg kan ei forbigaae at anføre den Maade, Regieringen i Pensylvanien har brugt at laane sine Undersaatter Penge paa. „ Den forstrakte Folk imod Rente og „ Sikkerhed i Jordbrug, til dobbelt Værdie Verker, der „ 15 Aar efter Dato skulde indfries, og imidlertid kun- „ de gaae fra een til en anden, ligesom Bancoscedler, og „ ved en Forsamlings-Act blev erklæret at være lovlig „ Betaling ved alle Fordringer af en Indbygger i Pro- „ vindsen paa en anden; og derved gjorde sig en taalelig „ Indkomst, hvorved de for en betydelig Deel bestreede „ en aarlig Udgiwt af omtrent 4500 Pund.

Disconto: eller Assistent-Banker kunde oprettes uden nogen Byrde for Staten, naar de ligesom andre Compagnier indrettes i Actier, hvortil Folk efter Behag indskyde deres Penge, for at have dem staaende sikre, og om mueligt ved en fornuftig Forvaltning at profitere nogle pro Cento Rente om Aaret.

Videre at berøre denne Materie er haade uden for mit Fag og min nærværende Hensigt, og da vi ei mangle indsigtsfulde Handelsmænd, ville de vel ei undlade paa
en

en meere grundig Maade at forebringe denne Sag, om den ellers findes saa nyttig hos os, som paa mange andre Steder.

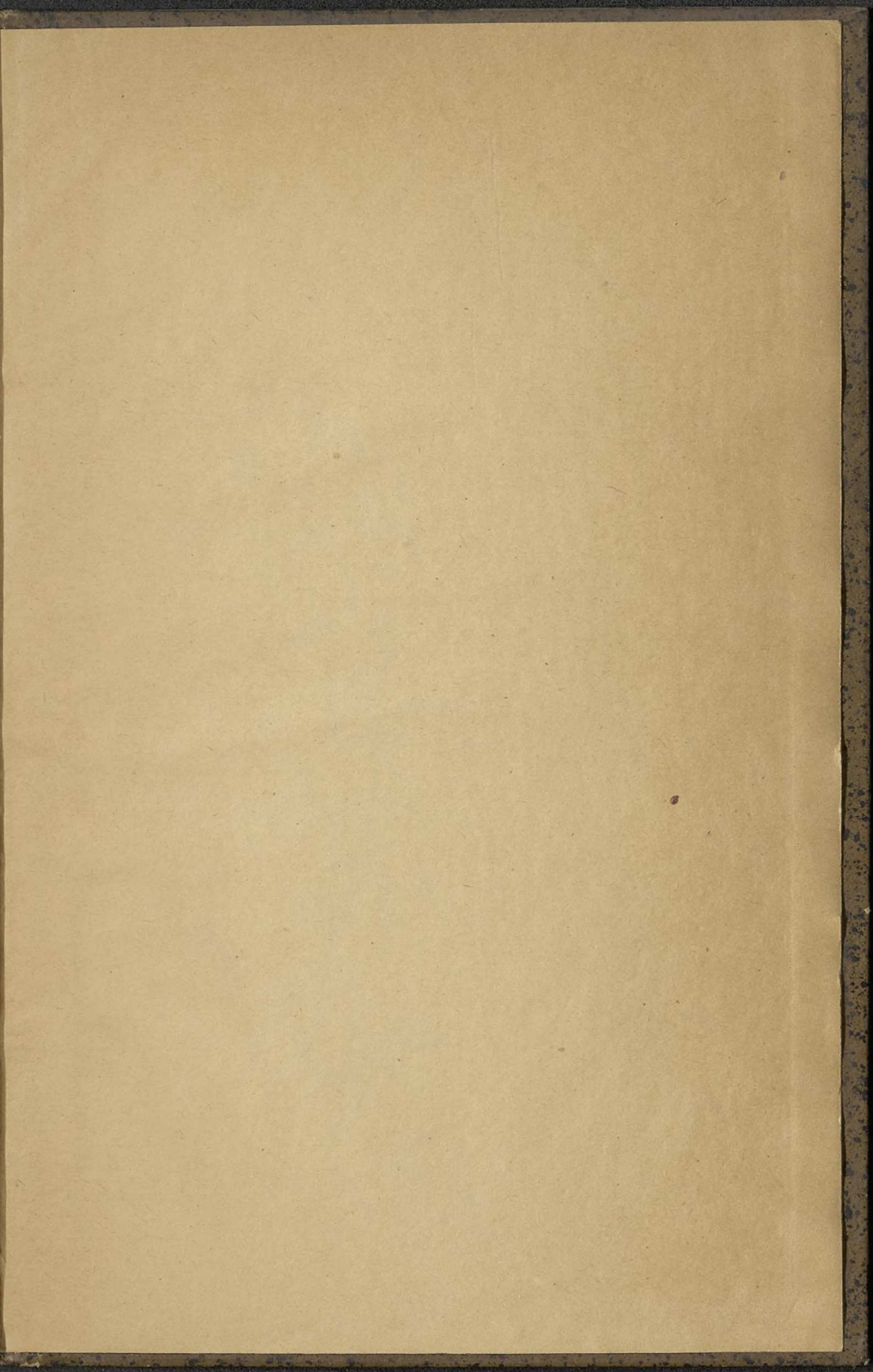
3) Oplagshuuse skal ingen kunne negte at være saavel nyttige som nødvendige paa mange Steder, deels til at forekomme dyr Tid, deels til at sætte Vindstibeligbed i Dribt, og endelig til Rettelse for Ufføringen og Handelen. Handelsstæderne ere egentlig bestemte til at have Oplag af Vare, dog formedelst Transportens Vanskelighed til visse Læder, kunde andre mindre Oplagshuuse og Magaziner findes nyttige paa andre Steder, som ved Fiskeleierne, Bærkerne og store Fabriker, hvorved Fødevare ei allene kunde have for en maadelig Priis, men og Varene af de forarbejdede Produkter bedre behandles, og ei afhændes i Utide for en alt for ringe Priis, hvilket paa mange Steder skeer af Mangel paa Føde og Credit.

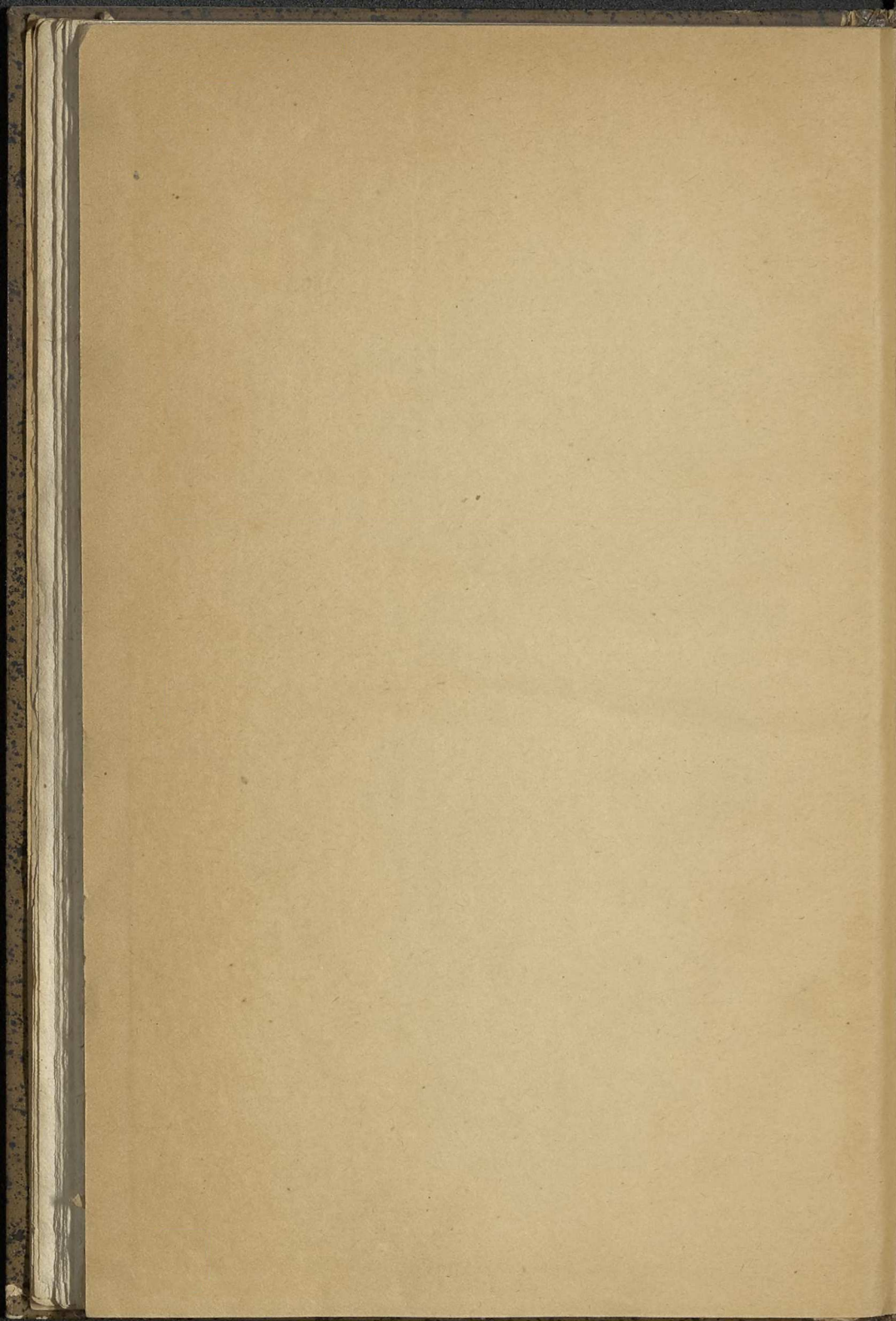
Hvo, der endnu maatte tvivle om Nyttens af disse anførte Indretninger, vil jeg bede at kaste Biet hen til andre Landes Historie, og da skal han finde, at saadanne Anlæg og Forbedringer ei allene ere blevene anseete for nyttige, men og istandsatte til største Fordeel for Staten og Landet.

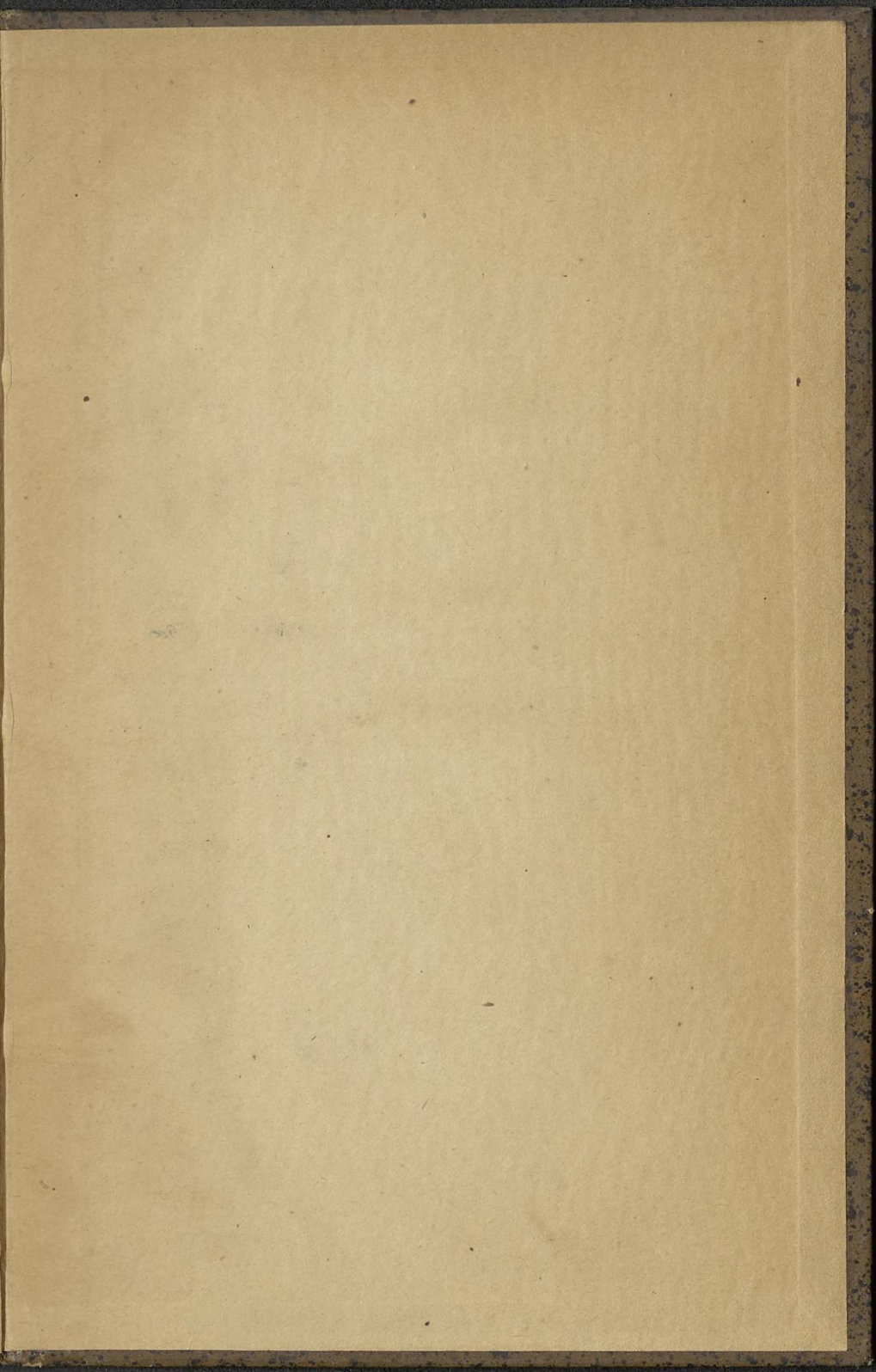
Happy the state, where wakes a ruling eye
Of such inspection keen, and general care!

THOMSON.

DB